Přítomnost

ROČNÍK VI. V PRAZE 6. ČERVNA 1929. ČÍSLO 22.

Řády a vyznamenání.

Opravdu, se svým zákonodárstvím o řádech a vyznamenáních máme zkušenost trochu podobnou té, jakou mají Amerikáni se svými zákony prohibičními. My ovšem máme na omluvu okolnost, že zatrolený zákon č. 61 z r. 1918, který způsobil tolik nesnází v tomto punktu, byl prvým zákonodárným pokusem revolučního Národního shromáždění a byl vyroben v době, kdy jsme netoliko ještě postrádali všeliké zkušenosti o tom, jak dalekosáhlý bude náš převrat, nýbrž kdy jsme neměli ani vyzkoušených měřítek pro to, co sluší dělati zákonem a k čemu je dobrá jenom resoluce.

Jaká to tenkráte, v listopadu 1918, byla doba pro naše zákonodárství, když ten vždy tak střízlivý zpravodaj zdůvodňoval zbytečnost trestní sankce v zákoně tím, že »záruka plné účinnosti zákona bude spočívati více ve skutečném demokratickém smýšlení obyvatelstva, nežli v trestní sankci«! Referent tehdy ovšem vyslovoval kolektivní přesvědčení většiny výboru, nikoli svůj osobní názor. Ale celé jednání Národního shromáždění při této příležitosti dokazovalo, že zákonodárcům více nežli o jasnou úpravu určitých praktických důsledků šlo o slavnostní projev nového demokratického režimu. Jest jistě správné, jestliže nový režim, když se uchopí státní moci, projeví to důrazně, upřímně a nepochybně. Ale vydává-li zákon především za tím účelem, aby demonstroval, přinese to vždycky nějaké špatné následky.

Taková tedy byla koncepce tohoto zákona: projevit velmi zásadní princip a vědomě neřešit jeho důsledky v jednotlivostech. Po půldruhém roce byl zákon z r. 1918 novelován (č. 243/1920 sb. z. a n.), a to methodou právě opačnou: snaha této novelky byla vyřešit jen nejpalčivější nesnáze, které starý zákon způsobil; nebyla to důsledná revise starého zákona ani s hlediska starého ani nového nějakého pojetí — ačkoli zákonodárce z roku 1920 zřejmě soudil již o věcech podstatně jinak nežli v prvých dnech po převratu. Byl to kompromis s okamžitě nejaktuálnějšími překážkami.

Kdežto tedy zákon z roku 1918 zrušil (vedle šlechtictví a vedle titulů udělovaných jako pouhé vyznamenání) řády bezvýjimečně, zákon z roku 1920 z toho vyňal řadu odznaků zavedených na paměť šťastně ukončených bojů za svobodu československého národa nebo jako uznání za zásluhy o vznik a zřízení samostatného státu československého. (Jsou to Československ. válečný kříž, revoluční medaile, čestné odznaky, pokud byly zřízeny pro československou revoluční armádu v Rusku, medaile vítězství, čestné odznaky, jichž dobyli příslušníci čs. vojsk od spojeneckých vlád za války). Tato úprava vycházela ze zkušenosti, že vyznamenání, udělená zahraniční vládou aneb spojeneckými vládami za války, jsou v příliš značné vážnosti veřejného mínění, nežli aby jich bylo možno zneuznati. Nebylo přece možné na př. disciplinárně stihati státního úředníka, legionáře, za to, že 28. října 1919 se veřejně objevil s Československým válečným křížem na prsou, ačkoli podle zákona z roku 1918 by byl měl býti disciplinárně stihán. —

To byla tedy jedna palčivá nesnáz a její řešení. Dovedeme si představit velmi zásadního odpůrce řádů a vyznamenání, jenž by tváří v tvář tomu faktu, že jsou tady jistá residua z nedávné vítězné minulosti —, která se jeho principu příčí, ale která jsou velmi hluboko zakořeněna — že výjimka nezabije zásady. Pro minulost bylo možno učinit výjimku, aniž by se slevovalo pro budoucnost. Ale zákonodárci z roku 1920 slevili i pro budoucnost, a to hned ve dvojím směru. Našli si pro to zdůvodnění, jemuž nemůžeme upříti mechanické logiky; ale podstata argumentů, jimiž se opírají tyto další výjimky, jest přece jenom úplně jiná, nežli podstata oněch, které vedly k oživení řádů a vyznamenání upomínajících na velkou válku.

Zákon z roku 1920 totiž připustil, aby byla v budoucnosti utvořena nová vyznamenání a řády jednak pro cizince za zásluhy o náš stát, jednak pro vojíny za statečnost, prokázanou před nepřítelem. Tato dvojí změna byla zdůvodňována takto: je logické, abychom měli pro vojíny, od jejichž vlád naši příslušníci přijímali vyznamenání, něco na oplátku; a jest logické dále, abychom měli pro příští případné válečné příležitosti zásobu nových řádů a vyznamenání, když se za právě uplynulé světové vojny ukázalo, že to není bez významu, a že ani tak demokratická vojenská formace, jakou byla naše revoluční armáda, se bez vyznamenání neobešla.

Jak už řečeno: třebaže tyto argumenty do jisté míry »logicky« vyplývají z dřívějších, jsou přece jen podstatně jiné. Válečné řády a medaile stály před zákonodárcem z roku 1920 jako hotový fakt, který anullovat znamenalo dotknout se nešetrně citů, jež byly docela u kořenů naší samostatnosti. Avšak tvořit nové řády a vyznamenání znamenalo znovu zakládat nové skutečnosti, které s principem zákona z roku 1918 byly na štíru. Tedy něco méně nezbytného, pokušení méně naléhavé a nutkavé, jemuž podlehnouti předpokládalo odolnost mnohem menší, nežli byla ona, která připustila respektovati staré revoluční řády a medaile. Zkrátka: Lze si velmi dobře představiti, že by týž fanatický zákonodárce z roku 1918 byl připustil výjimku ve prospěch revolučních památek z velké války, kdyby se ve svém zákoně byl vůbec býval pustil do jednotlivostí. Ale naprosto si není možno představiti, že by byl dal podnět k novému zavádění nových republikánských řádů a vyznamenání. Zákonodárce z roku 1920, který učinil i to, byl tedy již podstatně jiného smýšlení nežli před půldruha rokem. (Není ostatně pro toto jeho změněné smýšlení nic příznačnějšího nad tu okolnost, že skutečným motivem pro zavedení nových řádů pro cizince byla snaha vyznamenati členy Hooverovy zásobovací akce v ČSR. Tedy k vůli americkým občanům, kteří sami doma řádů nemají, vzkřísila naše republika instituci řádů a vyznamenání nanovo!)

Zákon z roku 1920 kromě toho zavádí i trestní sankce na nedodržování těchto předpisů; ta unáhlená víra

ve spontánní zachovávání demokratického zákona demokratickými občany už zákonodárce také opustila.

Je tedy velmi zřejmé, že zákon z roku 1920 neučinil jen prakticky nezbytný kompromis s nevyhnutelnými skutečnostmi (to by bylo uznání udělených vyznamenání z velké války a zavedení trestní sankce), nýbrž šel dále, až přešel k novému principu: k principu restaurace celého zřízení řádů a vyznamenání. Ale jen přešel a nedošel. Jestliže zákon z roku 1918 — pokud jde o řády a vyznamenání — jen slavnostně proklamoval velmi demokratickou obecnou zásadu a vědomě se zřekl jejího provedení v podrobnostech, potom z roku 1920 vyslovil toliko některé, ne však všechny, podrobnosti principu méně demokratického, aniž jej formuloval obecně. Tento nový zákon udělal jen krok po nakloněné ploše nové zásady, další kroky však provésti se již neodvážil. Tyto další kroky připravuje právě nyní poslanecká sněmovna, jednajíc o nové novele k zákonu o řádech.

Jestliže zákon z roku 1920 připustil nové řády a vyznamenání pro cizinu a pro vojíny za války, jest jasné, že to nebylo více než provisorium. Neboť není státu, který by trvale mohl udíleti své řády cizincům a při tom trestně stihal své občany, nosí-li řády, které jim státy cizí udělily. A cizí stát nemůže pokládati za žádoucí vyznamenání pro své příslušníky, dostalo-li se jim řádu od vlády, která doma, pro své občany pokládá vyznamenání a řády za věc škodlivou. Jsou vlády, které nemajíce řádů vlastních, nebrání svým občanům, aby přijímali vyznamenání z ciziny, když se cizině chce udíleti jim je bez naděje na vzájemnost. Ale ve směru opačném bylo Československo rozhodně unikum na světě.

Rovněž nebylo možno trvale držet instituci řádů a vyznamenání jen pro (domácí i cizí) vojenské osoby za zásluhy válečné, aniž by při tom byla uznána parita zásluh občanských a mírových s válečnými. Představme si, že vojín, jenž za eventuální války přivede nepřátelského zajatce (který se mu možná vzdá bez boje), bude moci býti vyznamenán pro statečnost před nepřítelem. Ale vojín, který se velmi vytrvale a statečně potýkal s troskami zbořené novostavby na Poříčí, nebo který s nasazením vlastního života bojoval s letošními sněhovými spoustami; nebo civilní občan, který zachránil tonoucího, chytil nebezpečného vraha; lékař, který sloužil padesát let v boji s tuberkulosou; horník, který za důlní katastrofy zachránil deseti soudruhům život při záchranných pracích — ti všichni nemají nároku na projev uznání se strany státní moci? Taková nesrovnalost nemůže zůstat trvale v platnosti. Zákon z roku 1920, který zavedl nové řády a vyznamenání pro cizince a vojíny za války, byl toliko Janem Křtitelem zákona nového, jenž přichází nyní. Předcházel mu, aby mu připravil půdu v myslích občanstva.

Podle této projednávané osnovy budeme míti vedle řádů a vyznamenání pro vojíny za statečnost prokázanou před nepřítelem také řády a vyznamenání pro osoby občanské i vojenské za veřejné zásluhy jakéhokoli druhu. V tom směru tedy jest chystaný zákon toliko B k tomu A, které vyslovil zákon z roku dvacátého. (V některých dalších věcech ovšem zachází ještě dále, až tam, kde jej už nelze pokládat za prostý důsledek svého předchůdce, ale to nesouvisí přímo s předmětem této úvahy.)

Nuže, jak se nyní má postavit k této změně člověk demokraticky cítící, který má dojem, že v tom starém zákoně z roku 1918 bylo jádro opravdu zdravé, třebaže při své chtěné přímočarosti, všeobecnosti a při tom, že zákonodárce přetáhl tetivu, když jej vysílal do světa, tento prvý revoluční zákonodárný akt nemohl zůstati bez revise. Kdyby revise byla vedena způsobem stejně demokraticky zaujatým, ale při tom s porozuměním pro opravdové konkretní životní nutnosti; kdybychom ji podnikali v době prosté všeho rozvášnění a neklidu, jak by asi dopadla? Dala by za pravdu zákonu z r. 1920? A když ano, tož dala by tedy své placet také přítomné nové osnově, alespoň potud, pokud je nezbytným důsledkem tohoto zákona posléze řečeného?

Budiž tedy pisateli dovoleno konstruovati plán takové revise, proti němuž snad bude lze uvésti, že je opožděný, takticky neproveditelný; kterému ale sotva bude možno právem vytknouti, že by byl méně demokratický anebo stejně nebešťanský jako onen první zákon z roku 1918. —

Prvním článkem revise by tedy byla rehabilitace vyznamenání a řádů z velké války v tom rozsahu, jak to učinil zákon z roku 1920, jakož i zavedení trestní sankce pro veřejné nošení vyznamenání cizích — ne však i pro jejich přijímání! Cizí vyznamenání zůstávejtež věcí, o kterou se stát nestará, pokud neslouží k tomu, aby se jimi občané vyvyšovali nad občany, a tím jednali proti ústavně zaručenému principu rovnosti. Cizí vyznamenání, kterých nemůže býti okázale používáno, nechovají v sobě ani onoho nebezpečí, pro něž na př. švýcarská ústava zakazuje federálním orgánům přijímati pocty z ciziny: že by totiž sváděla zdejšího občana, aby pro lesk takového cizího vyznamenání zapomínal zájmů své vlasti a dával před nimi přednost prospěchu vlady cizí.

Ostatně i ve Švýcarsku toto ustanovení děkuje za svůj vznik spíše historii země, v jejíž minulosti bývaly případy zaprodanců v cizích službách dosti časté, nežli potřebám přítomnosti. A ostatně i ti někdejší zaprodanci švýcarských dějin zaprodávali se cizině za výhody hmatatelnější nežli je prosté vyznamenání.

Druhým článkem revise našeho zákona z roku 1918 by byla úprava instituce vyznamenání pro futuro. Není pochyby o tom, že přímočará formulace zákona předpokládala občany asketické. Stejně naivně, jako si tehdejší zákonodárce představoval, že »demokratické přesvědčení občanstva« zbaví republiku povinnosti zakročovati tresty proti jeho rušitelům; stejně naivně měl za to, že v nové republice budou konati lidé dobro jen pro dobro, že se budou předstihovati v mimořádných zásluhách o stát jen pro vnitřní uspokojení, a že tedy vyhlídka na uznání, jehož by se jim za ně dostalo se strany silné autority v tomto státě, byla by pro ně podnětem zbytečným, ne-li urážejícím. V tom směru si náš revoluční zákonodárce ve slavnostní chvíli, v níž zákon robil, spletl lidi s anděly — a proto nemohlo zůstati při jeho elaborátu pro všechnu příští, převahou a zpravidla všední a každodenní, budoucnost. Revise musila přijít, ale nemusila vypadnout tak, jak ji uskutečnil zákon z roku 1920, zaváděje nové řády a vyznamenání pro cizince vůbec a pro vojíny před nepřítelem; a jak ji dobudovává nynější novela, když nové řády a vyznamenání zevšeobecňuje i pro civilisty, domácí občany a pro doby mírové.

Podnítit občanskou obětovnost vyhlídkou na uznání a zavést řády a vnější vyznamenání není věc jedna a ta-

táž. Řády a vyznamenání se vyznačují vnější okázalostí, která ty, kdož jimi byli poděleni, staví trvale a pro všechnu budoucnost (leč by ovšem nějakým trestním rozsudkem o to nepřišli) nad ostatní občany. Kdo bude vyznamenán řádem — dejme tomu sv. Václava nebo, chcete-li, Rudého Kalichu — tomu se dostane nejen uznání za dobrý skutek a veřejnou zásluhu, nýbrž i práva odlišovati se od ostatních spoluobčanů až do smrti způsobem zvláště privilegovaným. Pravda, také pan Kalina, který nosí v kravatě zářivou jehlici s korunkou, vyrytou do jakéhosi drahokamu, se odlišuje a vyvyšuje nad ostatní republikány. Ale, jestliže zítra jeho soused Malina opatří si jehlici na vlas stejnou, nezbude panu Kalinovi, leč aby smutně svěsil hlavu. Kdežto bude-li nosit na hrudi nějaký ten udělený nový řád, bude moci na souseda, který se mu chce vyrovnat, učinit oznámení na nejbližším komisařství. —

Uznání, jehož by se občanu za jeho zásluhy dostalo v podobě diplomu nebo medaile, kterou si nelze připíchnout na kabát, by nebylo státem chráněnou okázalostí a nepodporovalo by tvoření společenských rozdílů. Pravděpodobně by se jím občan také pochlubil svým hostům, kteří by k němu přišli do domu. Dal by si je za rámeček nebo by si je vyložil na stole. Ale ve společenském styku by neměl nijaké distinkce oproti ostatním. V tom je rozdíl velmi podstatný.

Jest to jediná vážná námitka, kterou lze vésti proti instituci řádů a vyznamenání, ta, že zavádějí společenskou nerovnost. Námitka, které by nebylo proti těmto neokázalým projevům uznání. Není v pravdě námitkou, uvádí-li se, že o udílení řádů a jakýchkoli vyznamenání budou rozhodovati často ohledy jiné nežli opravdovské zásluhy. Neboť o všem na světě mohou rozhodovati nepravé ohledy, a přece nezavrhujeme pro možnost zneužití na př. instituci pensí z milosti, pověřování občanů čestnými (i placenými) veřejnými funkcemi atd. Také projevů uznání se strany státní moci mohlo by se jistě dostati i osobám nezasloužilým. Ale bylo-li by bývalo možno pro deset spravedlivých Sodomu zachovat, nebyl by ji Hospodin zahubil pro deset nespravedlivých. —

Zbývá otázka, zda revise takového druhu byla by možna ještě nyní, zvláště po vydání zákona z roku 1920 a poté, kdy na základě toho zákona byl již u nás vybudován a veden v praxi řád Bílého Lva. Není pochyby, že nyní by to šlo tíže, nežli kdykoli prve. Bylo by to manifestováním i před celou cizinou, že se korriguje odbočka, kterou jsme tehdy v roce 1920 učinili. Vedlo by to k nutnosti mnohých výkladů a různých akcí, jimiž by bylo nutno projevit vděčnost a uznalost významným cizím majitelům řádu Bílého Lva jiným způsobem a jinou příležitostí. Zkrátka, historie by to byla velmi spletitá, jako je vždycky komplikovanější, jsme-li na nakloněné ploše, vrátit se po ní nahoru, nežli jít prostě dolů.

Takový odvrat nebyl by možný bez předchozí naprosté změny vnitropolitických podmínek, jež by proň jednak vytvořila zákonodárné podmínky, jednak by jej odůvodnila proti cizině. Musili bychom se ve své většině zkrátka vrátit k tomu živému demokratismu prvých měsíců po převratě, a při tom býti zralejší a klidnější, nežli jsme byli tehdy. Snad kdyby u nás jednou nastal takový nějaký volební výsledek, jaký mají dnes v Anglii — čímž nechci vyslovit očekávání, že i labouristé v Anglii budou rušit řády a vyznamenání.

Ale není-li tedy náš politický svět pro takovou revisi připraven, není tím řečeno ničeho o tom, že by nebyla věcně možná. Nesprávné jsou zvláště námitky ulekanců, kteří se věčně ohlížejí, nejdeme-li do světa prví s nějakou nevyzkoušenou ideou. Nechť jsou beze starostí. Nešli bychom prví. Nejen malé Švýcary, ale i velké Německo bylo by v Evropě naším předchůdcem.

Kdyby si zákonodárci z roku 1918 nebyli spletli zákon s maximálním politickým programem a spoluobčany se svatými a blahoslavenými; kdyby byl původní zákon hned sám býval utkvěl přibližně na tom věcném stanovisku, které se zde vytyčuje pro jeho revisi, byli bychom byvali ušetřeni toho pozdějšího kolísání a byli bychom zůstali demokraty, ze kteréžto vlastnosti nám chystaný zákon přece jen nemálo ubere. Hle, jakou lekci tu dostává náš politický svět o tom, že při sdělávání zákonů opatrnosti nikdy nezbývá.

E. Havlík.

POZNÁMKY

Anglické volby.

Poněvadž u nás je vůbec všechno zpolitisováno, je čtenář, abychom tak řekli, třídně zásobován, i pokud se významu anglických voleb týká. Tak usoudil na př. dr. Borský, že největší událostí anglických voleb je ten fakt, že nebyl zvolen ani jeden komunista, a »Venkov« ohlásil katastrofální porážku konservativců tímto dvousloupečným titulem: Anglické volby nesplnily naděje socialistů. To jest ovšem náramně pošetilý titul nad zprávami, že poprvé v historii tak konservativní země, jako je Anglie, dělnická strana stala se největší stranou počtem mandátů. To jest největší událost v politické historii posledních let, a plachta československých konservativních novin je věru příliš malá, aby mohla zakrýti tento fakt. Možná, že se naděje anglických socialistů opravdu nesplnily do posledního putníku — ale jak je tomu s nadějemi konservativců? O těch je lépe nemluvit. Doufali-li angličtí socialisté, že již z těchto voleb vyjdou se samostatnou nadpoloviční většinou, která jim umožní vládu bez koalice, pak se jejich naděje do tohoto puntíku nesplnily. Nevíme však, že by socialisté byli mluvili o tom, že již v těchto volbách získají takovou většinu; mluvili o tom jen jako o faktu, který jednou přijde, v těch nebo oněch dosti blízkých volbách. Macdonald o tom mluvil mnohokráte s plnou důvěrou. Přiznáváme se, že jsme ho pokládali za optimistu a že jsme v to mnoho nevěřili. Macdonald zná však lépe svou zemi, a naučili jsme se míti v úctě jeho tvrzení. Poslední volby ukázaly, že Labour party má k tomuto cíli již jen krok. Pozorujeme-li stálý, vytrvalý vzrůst této strany od voleb k volbám, naprosto nemůžeme říci, že politická historie zavře rozhodně závoru před tímto cílem. Po výsledku posledních voleb je zřejmo, že samostatná většina Labour Party patří do sféry reálních a nefantastických možností. Nedojde ovšem k tomuto cíli asi přímo, nýbrž oklikou, přes pověstnou houpačku anglických voleb, která funguje dosti pravidelně: po výkyvu doleva přichází výkyv doprava; ale následující výkyv doleva je potom vždy větší a větší, až z toho bude jednou samostatná většina, toto nejvřelejší přání Labour party. Úlohu levé strany socialisté již, jak se zdá, definitivně přebrali liberálům. Je tedy tón »Venkova«, který z té okolnosti, že angličtí socialisté v těchto volbách ještě nedobyli samostatné většiny, dělá skoro jejich porážku, něco podobného štěkání na měsíc, a je vysvětlitelný jen rozmrzením lidí, kte-

rým výsledek anglických voleb náramně stojí v cestě jejich oblíbenému tvrzení, že svět jde napravo.

Angličtí socialisté odnesli si tedy z voleb nejvíce mandátů, ač nejvíce hlasů bylo odevzdáno pro konservativce. To jsou následky anglického volebního řádu, který se až dosud vždycky na hony vyhnul principu poměrnosti a který si v tomto okamžiku nejhůře odnášejí liberálové, jimž bere asi sto mandátů, které by jim podle počtu hlasů patřily. V Anglii se volí přísně podle většinového řádu: je zvolen ten kandidát, který ve svém okrese dostane aspoň o jeden hlas více než jeho protikandidáti. Tento volební řád může dáti menšině většinu mandátů a pracoval velmi dlouho proti socialistům. Byl obdivuhodný klid, s nímž to Macdonald snášel. Nejen, že neprotestoval proti tomuto volebnímu řádu: hájil jej dokonce. Předpovídal, že jednou bude prospívati dělnické straně, jako až dosud prospíval konservativcům. Klidně snášel po leta menší zastoupení dělnické strany v parlamentě, než by jí bylo patřilo podle počtu hlasů, jsa přesvědčen, že zmohutnělé dělnické straně týž volební řád jednou opatří spolehlivou většinu, aby mohla samostatně vládnout. Bylo k tomu třeba velké víry v životaschopnost Labour party. Ukazuje se, že počítal dobře. Tentokráte přišla již chvíle, kdy socialisté za méně hlasů dostali více mandátů než konservativci, a několikráte více, než by jim patřilo proti liberálům. Je nyní ovšem otázka, neuvědomí-li si konservativci a liberálové, jak dobře Macdonald počítal, a neutvoří-li koalici přímo s úmyslem změny volebního řádu, aby tou změnou znemožnili příchod čistě dělnické vlády. Liberálové, kteří pod dosavadním volebním řádem krutě trpí, volají již náramně hlasitě po změně. Záleží tedy na tom, budou-li konservativci ještě na tolik věřit ve své síly, aby se ještě jednou pokusili o vítězství za tohoto volebního řádu. Nebudou-li věřit, přesvědčí-li se, že jejich úpadek je trvalý, pak by mohla Anglie zažít změnu svého staletého volebního řádu, který prospívá stranám šťastným a vzrůstajícím, kdežto nešťastné a upadající zatlačuje do stínu.

Protože žádná ze stran nezískala většinu, svojí Anglie před nutností koaliční vlády, a to v této zemi, která na to není zvyklá, působí velké rozpaky. Zatím vidíme plno neochoty ke koalici na všech stranách. V dělání koalicí jsme my proti Angličanům hotoví mistři, a je to jedna věc, které by se u nás mohli učit. Jaká bude příští vláda, to závisí velmi na názoru Labour party na situaci: bude-li chtíti jíti neúchylně dál na své cestě za samostatnou většinou, jistě nepůjde do koalice s liberály a zůstane v oposici, čekajíc, že příští volby jí dají vytouženou samostatnou většinu. Půjdou-li do koalice s liberály a ujmou se vlády, pak ovšem jejich samostatná většina bude oddálena: neboť ani socialistická vláda nebude moci napraviti všechna zla, jimiž trpí britská říše a která v podstatě nevyplývají ze špatnosti vlád, ale ze zvláštní situace celé říše, jejíž postavení pod tou či onou vládou bude do velké míry vždy v krisi — z příčin světových, hlavně z té příčiny, že Anglie je pomalu, ale jistě vytlačována úspěšnými konkurenty ze svého hospodářského primátu, na který si zvykla a na který se zařídila: potom by nespokojenost anglického lidu se obrátila zase proti socialistům, jako nyní bila do konservativců.

— *fp.* —

Co má dělat inteligence?

»Ležela země přede mnou, vdova po duchu, který odešel..« Na tato slova z Šaldových »Bojů o Zítřek«, která v naší generaci měla kdysi proslulost okřídlených slov, jsem si vzpomněl, když jsem nedávno četl v »Prager Tagblattu« článek dra Peterse o thematu věčně starém a věčně novém: o krisi inteligence a zvláště buržoasie. Autor nazval buržoasii starým železem, ale dosud nežhaveným.. Jest roztříštěna, sociologicky atomisována a tudíž bez cíle, libuje si v úloze trpitele: oběti rolnického egoismu nebo socialistického teroru, a nechce si přiznati, že jest do jisté míry sama vinna svou politickou bezvýznamností... Nikdo v ní nedovedl vyvolat vědomí massy, nikdo jí nespojuje duchovně ani politicky. Tato vrstva jest jistě nadšenou obhájkyní nacionalismu. Ale proti aktivitě zemědělského lidu a odborových organisací jest městský lid v osudné pasivitě. Netvoří vývoje, nýbrž dává se jím nésti. To platí o občanstvu českém i německém. Autor vidí v tom veliké nebezpečí, protože kompromisy, uzavírané na účet někoho třetího, mohou vésti jenom k diletantské jednostrannosti. Duchovní síly buržoasie existují však přes to, že jsou roztříštěny. Dr. Peters myslí, že tohoto ztraceného respektu může občanstvo získat velkorysostí. Jest otázka, co si autor představuje pod touto velkorysostí: charakteristika krise buržoasie jest daleko výstižnější, než návrh na její řešení, což jest vůbec typické pro všechny diskuse o krisi buržoasie. Rozumím-li dobře dru Petersovi, chce říci, že buržoasie se může držet jedině svou kvalitou. Má-li být jako celek politicky representována, pak má asi autor na mysli liberální stranu, jak se vytvořila v Německu. Početně sice nepatrná, ale shromažďující duševní elitu, stranu, o níž napsal kdysi Walther Rathenou, že má v politickém životě »Ihre gute Ecke«, to jest, že její místo jest stabilní a že se s jejím vlivem počítá, třebaže nebyla početně veliká. U nás takové strany nemáme. Národní demokracie byla by kdysi mohla být takovou stranou, ale nedovedla si udržeti lidí tvůrčího ducha. Udržela si v podstatě toliko inteligenci školskou, ale ta nerepresentuje ducha, není-li tvůrčí. Naopak ve velké většině svých představitelů representuje tento druh inteligence negativní pól toho, čím by měla být. Školský inteligent, který se po absolvování škol dále nevzdělává, ustrne v duševní zkamenělinu a každý čtoucí dělník se stává inteligentnějším, než on. Taková zkamenělina je však tím domýšlivější, čím více jí přibývá titulů a peněz. Zesedlačí-li na vsi venkovský farář, pak to může ještě mít dobré následky. Sblíží se s lidem a representuje lidovou i náboženskou tradici současně. Zploští-li městský inteligent, pak z toho kouká neúprosně denní návštěva vinárničky či hospody a duševní strava na úrovni »Národa«. Tvůrčí duch u nás nejde s buržoasní stranou a je to veliká škoda. Tím ovšem nemá být řečeno, že by normálním stavem společnosti bylo, aby tvůrčí duch šel jenom s buržoasií. Ale čím jiným může buržoasie, ochuzená, politicky bezmocná ještě světu imponovat, ne-li vzdělaným rozumem?

Socialistům musí být přiznáno, že se alespoň o to snažili, aby nějakého poměru k inteligenci nabyli a že se za své nekvalifikované lidi, kteří se dostali leckams, kam se dostat neměli, alespoň umějí stydět. Agrarism však nepozbyl ničeho za své dravosti, aniž při tom nabyl kultivovanosti. Zvláštním problémem kulturním je strana lidová. U nás za Rakouska v katolicismu mnoho kultury nebylo, protože bylo málo tvůrčího ducha a mnoho závislosti na cizích vzorech a příliš vlivu cizí hierarchie. Kdyby lidová strana sem přinesla kus dobré katolické kulturní tradice a universalismu, znamenalo by to mnoho pro celkovou úroveň. »Lidové Listy« v prvních ročnících, dokud politiku v nich representoval Světlík a kulturu Bitnar, něco znamenaly pro zvýšení respektu vzdělaných lidí ke katolictví. Ale běda dnes! Nebo se podívejte na »Lidovou Akademii«. Na štěstí však duch vane, kde chce a dovede jíti mimo politické strany, když politické strany špatně rozumějí kulturní politice. Pod povrchem se tvoří nová politická i kulturní skupenství, třebaže zatím jenom v podobě kroužků více debatujících, než aktivních. Děje se tak nejenom v životě politickém a kulturním, ale i hospodářském. Tvoří se maffie proti diletantismu a fouňovství, a její vyhlídky nejsou nejhorší. Ne-

dostatek kultury se mstí sám. Buď stokrát nic zabije osla, nebo osel provede na konec oslovinu tak velikou, že se už na to nemůže nikdo dívat. Jedna prohraná kulturní kampaň agrární strany je ještě v dobré paměti. Vivant sequentes!

A. Fuchs.

Reparační dohoda a reparační štvanice.

Pod americkým tlakem (a nesporně také s jistými slibnějšími vyhlídkami) dohodli se v Paříži konečně věřitelé a dlužníci o tom, kolik a jak se bude platit na úhradu válečných škod. Že »boche« nezaplatí vše, vědělo se již dávno, a před zahájením porad odborníků bylo to i oficielně koncedováno, šlo tedy jen o to, až kam spojenci ustoupí resp. až kam se Němci odhodlají jít. Význam věci byl, že se tu již nevymáhaly jen politické ústupky jakýmikoli diplomatickými a mocenskými prostředky, nýbrž že šlo konečně doopravdy o obchod a hotové peníze. Tomu se říkalo hospodářské řešení, proto byli pozváni bankéři. Němci přicházeli s vědomím, že něco musí dát, že by nemělo smyslu dále se vytáčet, na proti tomu věřitelé, hlavně Francouzi, byli zas již smíření s velkými odpisy. Jest jen přirozeno, že jednání bylo nesmírně zdlouhavé a plné »krisí«, vždyť každý den, každá psychologická chyba, každá ochablost nervů znamenala miliardy. Němcům se nevyplatil jejich výpad proti stabilitě hranic a jejich pokus o vyvolání dojmu jakoby jim na výsledku nezáleželo. Americký rozhodčí vyslovil se tak proti nim, a nezbylo než rychle a důkladně se přizpůsobit. Tak jsme se dostali k té cifře 36 miliard zl. m., která se ukázala definitivní, proti 39 miliardám požadovaným a 26 nabízeným. Těch 36 miliard bude Německo platit 58 let, nehledíc ke všemu tomu, co již zaplatilo dříve, hned po příměří, po prvním londýnském účtu, za rurské exekuce, na Dawesovu plánu a pod., což jistě není méně. Nelze tedy nikterak tvrdit, že Německo platební povinnosti uniklo, nebo že zaplatilo jen nepatrnou část toho, co mělo. Nesmíme zaměňovat součet splátek s aktuální hodnotou dluhu. Čísla stamiliardová, která se na počátku uváděla, týkala se ročních platů a jejich úhrnu. Vážně počítalo se (r. 1921) s vydáním dluhopisů za 50 miliard. Dluh, jak byl nyní stanoven, představuje finanční závazek státu, který, i pokud nebude ihned mobilisován t. j. prodán na světových bursách, má povahu skutečného zaplacení, poněvadž přestává býti sporný a je příjmy dlužníka náležitě kryt. Průměrně 2 miliardy marek t. j. 16 miliard čs. k. bude Německo každoročně odvádět vítězům.

A nyní srovnejme s tím nechutnou štvanici, která se zas už začíná proti ministru zahr. věcí a »osvoboditelům« za to, že máme také něčím přispět na společnou úhradu válečných škod. Když se projednávaly mírové smlouvy v parlamentě, nikdo se neozval proti finančním závazkům, při jichž projednávání působil ostatně vynikající měrou dr. Kramář. Teprve dnes, pod falešným předstíráním, že Německu se vše odpustilo a v naprosté ignoranci o tom, jak to vypadá s námi, začíná se agitovat proti uznání dluhů, a, to se rozumí, proti zahraniční politice. Naše veřejnost musí si především býti vědoma toho, že reparace a finanční likvidace války světové netýkají se jen Německa, nejsou věcí poražených. Jak jsme upozornili, Němci prostě nemohli býti sami zatíženi vším. Vítězové musili od počátku vzít na sebe značnou část břemene. Francouzové platí si více než polovici účtů za znovuvybudování zpustošených území sami. Angličani platí vše, co půjčili ze svého spojencům během války a chtějí, aby jim bylo hraženo jen co si pro ně vypůjčili v Americe a nyní tam vracejí. Všichni tedy přispívají na úhradu bezpříkladných škod v letech 1914—18 napáchaných, bez ohledu, zda vyhráli či byli poraženi, zda válku vyvolali či se jen bránili. Lze však říci, že Německo je nyní zatíženo náležitě. My ovšem neuznáváme způsob nazírání, který se uplatnil ve věci naší finanční odpovědnosti na mírové konferenci, za správný, a čísla zde uváděná za definitivní. Toho také nikdo od nás nežádá. Jisto však je tolik, že jsme participovali na zisku a že budeme tudíž participovat i na ztrátě. Přispěli-li jsme svými obětmi k dosažení vítězství Dohody, přispěla nesporně i ona k dosažení vítězství našeho. *R. P.*

Prodaná nevěsta — Praha — Paříž.

Na jiném místě zmiňuje se náš hudební spolupracovník o kritice, kterou napsal o pařížském provedení »Prodané nevěsty« v Praze prof. Nejedlý do »Rudého práva«. Souhlasíme, že naše chování při té příležitosti neodpovídalo sebevědomí, na jaké má právo národ, z jehož středu vyšel Smetana. V proudu limonády a záplavě plytké oficielní zdvořilosti pokládáme za zdravé ocitovati aspoň výtah z Nejedlého článku, ač jinak máme k té moudrosti, která se objevuje v »Rudém právu«, poměr velmi zdrželivý. Ale zdaž nám má vaditi, že pravda byla tentokráte otištěna na papíře třetí internacionály? Pravda je pravda. Prof. Nejedlý tedy píše:

»O co se jedná? Prý o uvedení Smetany do ciziny, do nejkulturnějšího města světa, odkud Smetanovo dílo by se dostalo i jinam. Tak mluví se o Smetanovi u nás v roce 1929. Jaká je však skutečnost? Smetana je dnes všeobecně známý a uznaný mistr, stavěný vedle Mozarta. V jubilejním roce 1924 nebylo země a národa, kde by ho nebylo s úctou vzpomenuto. Prodaná nevěsta pak se dnes hraje na více než 200 jevištích, na umělecky významných, na všech. Jedině Paříž ještě ji neprovedla. Ale to dělala Paříž vždycky. Všecka velká světová díla přišla do Paříže s ostudou. Začalo to už s »Čarostřelcem« a šlo to přes Wagnera až tedy na »Prodanou nevěstu«. Není totiž v hudbě obmezenějšího národa, než jsou Francouzové. Těm stačí pořád ty jejich staré klinkavé opery, a poněvadž jsou při tom jedinečně domýšliví, dívají se na vše ostatní dokonce ještě svrchu. Proto cizí díla uvedli vždy až tehdy, kdy to bylo už docela mezinárodní ostudou, že se u nich takové dílo ještě nehrálo. Ostatně oni ani ke svým vlastním velkým dílům necítí žádný kulturní a mravní závazek. Taková je hudební Paříž. A tak tomu tedy bylo i s »Prodanou nevěstou«. I k ní byla Paříž stejně netečná, i v době, kdy už se »Prodaná nevěsta« hrála po celém světě. Proto však to byla také jen její ostuda, a naprosto ne Smetanova. Smetanovi Paříž nemůže naprosto nic již přidat ani na slávě ani na významu. Z ní také »Prodaná nevěsta« nikam nepůjde, poněvadž už všude je. Bylo proto věcí Paříže, jak chce tuto svou uměleckou ostudu likvidovati, a nikoho jiného. Ale tu přišli Čecháčkové a vytrhli Paříži trn z nohy. Napřed prosili, potom slibovali, až konečně Paříž milostivě svolila. Bylo to dokonce vyhlašováno za úspěch Smetanův, což je blasfemie přímo do nebe volající. Vzpomínám na to, jak se Smetana r. 1882 bránil, když z Čech byl do Hamburku poslán děkovný přípis, že Hamburk tehdy provedl »Dvě vdovy«. Již to pokládal Smetana za urážku sebe a svého umění, a to v době, kdy byl v cizině úplně ještě neznám. Co by tedy řekl dnes těm svým »přátelům«, kteří takto dostávají jeho dílo na cizí scénu. »Musím pak míti zato, že skladba má nebyla přijata dle zásluhy, nýbrž že prokázáno mi jakési dobrodiní,« napsal již tehdy. A což tedy teprve nyní! Tu by musil býti tímto jednáním docela hluboce uražen, neboť dnes takto propagovati Smetanu je asi tolik, jako kdyby mezi Němci dnes někomu napadlo takto na pařížské jeviště dostat Mozarta.

Operní divadla v Paříži jsou vůbec hluboko pod úrovní českého divadla. To ví každý, kdo odchován naším divadlem,

přijde do Paříže. Velká pařížská opera je, čistě umělecky míněno, velká šmíra, s velkým orchestrem a množstvím zpěváků, ale bez jakékoli umělecké kultury. Opera comique bývala lepší, ale jen pro úzký obor sentimentální opery francouzské, jinak byla umělecky také pod úrovní velkých operních scén evropských, i naší. A tento ensemble byl pozván, aby nám zde zazpíval »Prodanou nevěstu«. Dopadlo to ovšem, jak to dopadnouti muselo, hodně pod naší úrovní. Jediná Mařenka je zpěvačka, která umí zpívati. Všichni ostatní členové ensemblu jsou pod úrovní nejen Národního divadla — o tom nemůže být ani řeči — ale i jiných našich průměrných operních sil a ensemblů. Ale nebyla to jen nízká úroveň zpěváků. Ještě více to zhoršuje jejich nedbalost. Paříž sice vůbec si nepotrpí na přesnost, a my jsme u tamějších zpěváků zvyklí na všelijakou nepřesnost. Ale co jsme museli vytrpěti při »Prodané nevěstě«, to bylo přece jen přes míru. Že nezpívají v taktu, že rytmus je rozplizlý, to se u těchto zpěváků rozumí patrně samo sebou. Ale oni ani neovládají své party, Kecal každou chvíli si zpívá něco docela jiného než má, Jeník, když se mu nechce nahoru (chápeme ovšem proč), udělá si to pohodlně trochu doleji, Vašek vůbec nezpívá to, co napsal Smetana, nýbrž má patrně zato, že to nestojí vůbec ani za povšimnutí.

Byla to tedy hodně špatná pohostinská hra. Ale to nám zde bylo prováděno dokonce jako jakýsi vzor, vzor umění a snad i vzor pro »Prodanou nevěstu«? Mám na mysli především naše zpěváky, kteří ční nad pařížské nebetyčně vysoko. Takový francouzský Kecal nesahá našemu Pollertovi ani po kotníky, o jiných ani nemluvě. Co je náš Mařák jako Jeník, náš Štork jako Vašek, naše Nordenová jako Mařenka! To jsou výkony, na něž si při francouzských zpěvácích nesmíme ani vzpomenouti. Však také když začali naši, Hruška a Horáková, hned jako když se na jevišti rozsvítí. A těm snad měli oni hosté ukazovati nějaké — umění? Ještě více mně však bylo líto našeho sboru a orchestru, kteří hráli s sebou. Ti totiž musili se předělat na pařížsko, což bylo pro ně jistě velmi trapné.

A nyní prosím, tato umělecká, národní ubohost byla prohlášena za český triumf a tak také byla v pátek večer přijata. Je ovšem pravda, že tam naše hudební obecenstvo nebylo. Byla tam ministerstva, od ministrů až do ministerských radů, a lidé, kteří jinak do divadla nejdou, než na takovýto večer, kde sedadlo stojí 100 Kč a kdy hrají Francouzi. Proto ovšem také úspěch byl zaručený, docela předepsaný, neboť šlo přece o — Francouze! A být Francouzem je pro Čecháčky přece více než být umělcem. Proto sláva francouzským zpěvákům! Zpívat sice neumějí, ale zpívají — po francouzsku!

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Inž. Karel Andrlík:

Ještě Krumsín a Tavikovice.

Na můj článek »Krumsín a Tavikovice« ve 4. čísle Přítomnosti, pojednávající o hospodářských cukrovarech v Tavikovicích a v Krumsíně, navázal v »Lidových Novinách« Dr. Václav Verunáč úvahu, o nedostatku peněz pro československé výzkumnictví. Úvaha tato, bohužel pravdivě dotýkající se mnohého našeho průmyslového odvětví, nemá však oprávnění v souvislosti s průmyslem cukrovarnickým. Stačí vzpomenouti na nákladně zařízený »Výzkumný ústav cukrovarnický« na Vořechovce a na fondy, které cukrovarníkům v nedávných létech konjunktury byly k dispposici, aby zmizely pochybnosti o tom, že naše největší industrie po této stránce není vybavena náležitě.

Proto také všeobecně překvapilo, že nová výrobní metoda Tavikovického cukrovaru nevzbudila právě na tomto, snad nejpovolanějším místě tolik pozornosti, kolik by zasluhovala, a že iniciativy musila se chopiti Čsl. Akademie Zemědělská. Jest nesporno, že tato záležitost náleží svým hospodářským charakterem před forum instituce tak důležité, ale jistě měla býti především předmětem zkoumání ústavu a industrie, jíž se specielně, jako nová výroba cukru z řepy, dotýká. Toto nepochopitelné stanovisko jeví se také v právě uveřejněných diskusích Čsl. A. Z., v nichž cukrovarničtí referenti potírajíce nový způsob zemědělské výroby, neopírají se ve svých důvodech ani somozřejmost, že by byli novou metodu prakticky prostudovali dříve nežli o ní referovali. Jest to tím podivnější, uvědomíme-li si, že jednalo o věc tak závažnou, jako jest bezpečné a jasné zjištění, že výroba cukru v Tavikovicích a v Krumsíně zavedená obstojí před vědeckou kritikou a zdali jest prakticky upotřebitelná. Vývody cukrovarnických referentů jsou pouhé dedukce z jejich představ a obsahují mnohé nesprávnosti, ale rozhodně nejsou jasným řešením nového problému. Naproti povýšenému gestu cukrovarnických referentů uvádí Čsl. A. Z. klidné a věcné referáty těch, kteří podrobně a delší dobu prakticky studovali nový výrobní způsob a z nichž nikdo se nevyslovil o nové metodě odmítavě.

Jestliže vědecké forum, takového významu jako jest Čsl. A. Z., zabývá se tak intensivně otázkou hospodářských cukrovarů, jde jistě o věc, která nezasluhuje se strany velkocukrovarů tak povýšeného odbývání. Vždyť tyto malé závody, pracujíce podle nové výrobní metody, jsou pro zemědělce prvým počátkem zdravé reakce proti cenovému diktátu cukrovarnického kartelu, což v době krise našeho řepařství jest věc nepopíratelné důležitosti. Možno-li dnes prodávati denaturovaný cukr ke krmení dobytka za ceny malému hospodáři nedostupné, odporučovati sušení řepy pro krmné účely, aby se tím uhrazoval nedostatek krmiv a regulovala nadvýroba cukru, oč levnější a úspornější jest zpracovati cukrovku podle nové metody, t. j. část cukru odevzdati konsumu a část zkrmiti v cenných odpadcích?

Tím ovšem není řečeno, aby se naše cukrovarnictví roztříštilo na tisíce malých cukrovárků, jak si kterýsi naivní cukrovarník představoval, nýbrž jest tím dána směrnice k řešení cukrovarnické krise, neboť zavedením této metody do velkocukrovarů dala by se krise vyřešiti bez hospodářských otřesů.

Odmítavé stanovisko velkocukrovarníků k cukrovarům nového typu má jiné pozadí než věcné, jinak by jejich organisace nevedla boj proti vynálezci tak tvrdými prostředky, jako bylo podání žaloby u trestního soudu pro porušení patentu. V prvém svém článku nazval jsem tento případ »nerozvážností« a ačkoliv jsem byl přesvědčen, že se zde o porušení patentu nejedná, přece jen jsem pochyboval, zda inž. Cuker nebude za své snahy, akademií i cizinou se zájmem sledované, odměněn kriminálem. Snad by se byl toho i dočkal, kdyby se byl dost energicky nehájil.

Vždyť uváží-li se, jaký štáb techniků a právníků Ústřednímu spolku čsl. průmyslu cukrovarnickému jest k disposici, jaké má možnosti, aby do podrobností si zabezpečil správný postup ve sporu, v němž se domůže i soudního zabavení difusní stanice v Benja-

minku všech cukrovarů, byly na místě jistě pochybnosti, zda se Krumsínu a jeho řediteli podaří dokázati, že se jim děje křivda. Události však ukázaly, že U. S. Č. P. C. měl strojně-technické i právní informace nedostatečné, neboť před patentní úřad přenesené rozhodování prokázalo, že Krumsín byl pronásledován neprávem.

Nemíním komentovati morální stránku tohoto postupu, ale zdůrazňuji: selhala-li tato organisace v tak nákladném sporu, jest jisto, že celý problém hospodářských cukrovarů a nové metody posuzuje nesprávně a že její odmítání jest důsledek nedostatečných informací, nedokonalého zkoumání a snad i bezdůvodné zaujatosti. Rozhodně výsledek sporu způsobil, že argumenty cukrovarníků proti cukrovarům nového typu posuzují se dnes již jinak.

Denním tiskem proskočily zprávy o tom, že na schůzích cukrovarníků ozývají se hlasy, aby se působilo k uzákonění zákazu stavby nových cukrovarů, čímž má býti zákonitou cestou provedeno to, co se nepodařilo patentním sporem. Zákaz odůvodňuje se tím, že má býti zamezeno, aby celá výroba nových cukrovarů nebyla použita pro domácí konsum. Tedy proto, aby hospodářské cukrovary nemohly prodávati svoji nepatrnou výrobu v tuzemsku, z čehož plynoucí zisk beztak musí dosaditi na svoji obranu, měla by se ubíti snaha těchto závodů o prospěch zemědělství a soběstačnost státu zvýšením produkce půdní. Kde by byla záruka, že podobný zákon nebude brzdou pokroku a že jím nebude udušena nejsnadnější cesta, jak poctivě a pokrokem, bez újmy státních financí a kapes poplatníků možno dostati se ze světové cukerní krise? A nebyl by podobný zákaz také nebezpečným příkladem pro omezení svobody podnikání i v jiných odvětvích průmyslových?

Rozhodně jest jisto, že ani tímto způsobem nevyvázne naše cukrovarnictví z tísnivé krise, jejíž řešení nedá se do nekonečna protahovati. Prohlásil-li dr. Preis na manifestační schůzi čsl. průmyslníků:

> »že by byla zcela pochybená cesta našeho hospodářského života, kdybychom i nadále žádali, aby na náš export stále doplácel náš domácí konsum vysokými cenami, jež snižují naši životní úroveň, mzdy i výdělky, podlamují kupní možnosti domácího obyvatelstva a vyvolávají mzdová hnutí«,

nesmí býti tato vážná slova posuzována jako obvyklý výroční projev o situaci, nýbrž jako memento zkušeného národohospodáře, které na cukrovarnický koncern padlo jako ušité.

LITERATURA A UMĚNÍ

Jos. Hutter:

„Nevěsta prodaná".

»Prodaná nevěsta« s francouzskými zpěváky z Komické opery velmi rozrušila lidi, jedny příjemně, druhé rozpačitě, jiné roztrpčeně. Že jde do živého, možno vidět na různých věcech: ve vládním listě o provedení referoval chefredaktor, nikoli hudebník, a byl tak nadšen, že musel doznat, kterak mu péro padá z ruky; nadšení u něho bylo podepřeno nemálo i tou okolností, že jeho list byl při představení zdarma rozdáván každému návštěvníku; — v listě, který má za referenta nejlepšího smetanovského znalce a nejvyšší teoretickou autoritu, byl uveřejněn zdrcující posudek (zatím co se v listech ostatních tančí obkročákovým krokem); z tohoto článku*) je potřebí odečíst formu a dikci, neboť je psán pro lidi určité orientace, kteří žádají především přímé a nevykroužené slovo; věcný obsah a kritické stanovisko stojí však v něm s bezpečností vědeckou, a jedině útočivé stylisace článku mohlo by být zneužito k útěku od věcných postřehů; — potom chéf opery, kterému se zazlívá, že uznání ve věcech uměleckých pronáší vždy v jednoduché větě oznamovací nebo jen poklepnutím do ramene, je pojednou podezřele usměvavý, mnohoslovný, velmi roztomilý, samá vybraná slovesa většinou bez podmětů a přísudků; — a konečně obecenstvo bylo úřední, nikoli operní; mělo tedy právo i povinnost chovat se podle úředního zájmu.

Nutno hned říci, že na těchto představeních nemají hudebníci a milovníci čeho pohledávat, právě tak jako při provedení pařížském, lečby chtěli navazovat vhodné a osobně prospěšné známosti. Ani tu ani tam nejde o záležitost uměleckou, a hudebníci chtíc nechtíc, za to, že chtěli mít operu státní, musili navyknout pro svoji Musicu pohostinské zásadě východních kmenů, že se žena půjčuje. Omyl vězí v tom, že se pařížské provedení vyhlásilo za uměleckou věc, a že i teď zájezd Komické opery se traktuje jako pokračování této umělecké záležitosti. Ale nebylo to umělecké setkání a přes všechno ujišťování jím není. Je to ujednání orgánů ministerstva zahraničních věcí v obchodní sekci pro duchové zboží. Proto Paříž nehrála »Prodanou nevěstu« roku 1924, když celý svět Smetanu hrál; v Smetanově museu si každý může prolistovat doklady, že není koutu, kde o Smetanově centenariu by nebýval Smetana hrán, a že dokonce na tichooceánských ostrovech byly radiem vysílány dva smetanovské koncerty; a kdo ví kde ještě, protože v museu jsou doklady a památky v řečech, jejichž písmo nedovedeme ani číst. Teprve při státním desítiletí byla »Prodaná nevěsta« dojednána, když tě před tím Ostrčil a Nedbal ji dirigentu Massonovi opětovně přehráli, když jsme se velmi exponovali a odvděčili. Je to onen »vorgang«, který je u starších státních divadel dobře znám, že se vybírá vhodné dílo k oslavě politické, osobní, ale nikoli umělecké. Po té stránce jsou poučny paměti umělců, co bylo a kde a kdy a z jakých příčin hráno. Císaři páni mívali rádi balet. Pro Paříž v říjnu 1928 byla Komická opera najmuta, jako teď politikové od hudebníků najmuli naši operu. Stav »najmutého divadla« bude i u nás častější a častější, jak toho budou vyžadovat různé povinnosti mimoumělecké. To je prostě jisté a nezbytné.

Něco jiného je umělecká expanse. I tu zná »Prodaná nevěsta«. Před generací vyšla do světa — německými scénami — a nyní je svobodná a silná. Tak však činili umělci, kteří se nebáli i proti svému politickému okolí české dílo prosadit. Nezakrývejme, že to byli a jsou Němci, kteří se dovedou za dílo postavit svou uměleckou osobností. A ti také dovedli dát českému dílu svůj osobní umělecký ráz podání a pojetí, hodnotný i tehdy, když se neshodoval s domácím; protože tu byly právě zájmy umělecké. Nezapomeňme, že my také; v opeře se to ukázalo při vel-

*) Článek prof. Zd. Nejedlého v »Rudém právu«.

kých premiérách Strausse, Berga, v symfonii Mahlera, Strausse, Schönberga, v komorní hudbě České kvarteto objevilo Schuberta, nového Beethovena, a po něm každé mladší sdružení nové skladatele. To je stav »vlastního divadla«.

Výklad, jaké je kulturní a hudební rozvrstvení Evropy, vedl by daleko. My jsme v oblasti zaalpské, kdysi pod vládou hudby německé, nyní sami v ní vedoucí. Předalpská vlast je nám vzdálena a doléhá prostřednictvím ohniska vídeňských mistrů. Mezi západem je předěl, na východ přes Slovensko vazba k slovanským hudbám. Proto každá transplantace se západem zůstane planá, jako polní hruška; něco urodí, ale přece to ovoce není. A tady vzniká kolise mezi umělci a vyjednávači.

Jsme totiž ještě stále v prvotním stadiu. Po převratu bylo třeba západní orientace. Tedy ujali se jí ti lidé, kteří jednak znali západní řeči (což byla jejich výhoda společenská) a jednak na západě nebyli známi ve své schopnosti (Němci byli dobře informováni; a to byla jejich výhoda věcná). Takoví místo vývoje nasadili raději násilné ohledy. V menším se to jeví častěji, a s jakým neporozuměním, doložíme na této příznačné drobnůstce: pařížské sdružení pro dechové nástroje bylo pozváno na pražskou konservatoř a měli ve třídě ukázat profesorům i žákům tu pravou hru. Dobře, ale k čemu to? Čistá hudba je psána pro určité nástroje; náš lesní roh, klarinet — ten skvostný z lidové hudby — hobojka, flétna jsou nástroje určité stavby a tedy i určitého zvuku a určité barvy. Francouzské se podstatně liší ve stavbě a tedy i ve zvuku. Naši virtuosové jsou mistři na své nástroje. Ale nic neplatilo, že ony nástroje se pro nás nehodí, že jsou i škodlivé, dokud skladatelé budou psát a myslit pro naše nástroje, a že nezadáme ráz své hudby okamžité mimohudební konstelaci; profesoři byli desavouováni a hosté odjeli s roztrpčením na obou stranách, bez nejmenšího výsledku, krom toho nějakého řádu.

A tak ve velkém měřítku je to s »Prodanou nevěstou«. Provedení je nesporně špatné, po všech stránkách, vyjímajíc pěvecké umění paní G. Féraldyové. Bez přínosu jakéhokoli osobního pojetí, technicky chabé, prostě najmuté představení, byť i jednotlivci pocítili jistý, a možná i nejživější, zájem. Budiž, originalita se probíjí. Ale chyba je, že se celý podnik vyhlásil za umělecký jev, zatím co je přímo typickým dokladem »najmutého divadla«. V tu chvíli hudebníci musí reagovat na podnik odmítavě, a je jejich uměleckou povinností, aby trvali na takovém stanovisku, které z uměleckých příčin pokládají za nejvhodnější k zábraně eventuelních škod pro přirozenou uměleckou expansi. Horší než uplatněná výtka, že dílo bylo dáváno pod měřítkem, které nepřipouštíme, je polovičatost akce. To nebylo ani pařížské provedení, ani domácí. Ze všeho na rychlo improvisovaná polovice, v neděli večer víc na strunu českou. Tuto snahu budeme kvitovat. Ale za to vytkneme divadlu sobotní představení odpolední, hrané pro hosty. Proč nebyla »Prodaná nevěsta« hrána v našem nejlepším obsazení, proč právě v obsazení, které má tak blízko k »propagačním« kruhům. Výměna kytic a polibků, což dojalo prý děti, je o něco míň, než pozorná orientace k provedení v nejlepším slohu. Druhá polovičatost je v kritice. Jediný Zd. Nejedlý řekl přímo. Ostatní byli »společenští«, což je zase o to horší, že nejen my z Klubu hudebních referentů, ale i obecenstvo již také ví, jak se kritika dělá.

A tak nerozmyslnou záměnou společenského večera za událost uměleckou vznikly ztráty, které bude obtížněji nahražovat, než bylo je způsobit.

Franta Kocourek:

První japonský velkofilm.

(»Ve stínu Yoshiwary«)

Berlín 27. května 1929.

Zběsilý vítr čímsi mrští ke stěně stavby, která se zachvěje. V rohu obrazu svítí jakási plocha, ale nemůžete se o ni opřít, ani zastavit, celý prostor je zmítán, a čekáte napjatě vyjasnění. Ale marně, ostatně nejen tady na počátku, až do konce marně čekáte na kousek jasu, na oddech v prudkém štvaní od místa k místu, od tváře k tváři, od marnosti k marnosti. Tady kruh začíná a tady skončí: cosi, co bylo hozeno ke zdi jako hadr, je člověk, na jehož tváři je vepsáno prokletí tak bezvýhradně, neodvolatelně.

Teď se odlepil od stěny: nebezpečí za ním táhne jako stín, třeba neviditelné, tlačí ho k zemi, budí hrůzu každého jeho svalu, každého záhybu jeho kostýmu, který je zcuchán jako keř v bouři. Každou vteřinu musí vtrhnout pronásledovatel a dobít našeho člověka, který přelétl několik metrů, aby se znovu přikrčil do stínu. Konečně schody, snad jsou spásou. Ale leží přikryty týmž šerem, v němž číhá nebezpečí, v podobě nejasných pruhů kalného světla, které se přelévá bez ustání z jedné zdánlivé formy do druhé. Snad jsou spásou, snad se propadnou při třetím kroku našeho člověka. Jde, plíží se jako postřelený pták, pod nevýslovným tlakem, táhne za sebou ubohé tělo, oči ztrnulé vyvalené a zkřivené, každý pohyb dobrodružství, každý krok ku předu vítězství, jež se v nejbližším zlomku vteřiny může zvrátit.

Nekonečné je schodiště do prvního patra, nekonečná doba zkondensovaná do okamžiků, v nichž překročuje práh, nekonečná místnost, jíž prochází, aby se střetl s druhým člověkem, jenž vztahuje na uvítanou pohled černých očí, lesklý pohled plný otázek a soucitu. Je to žena, rozvírá lehce náruč a skání nad ním ochrannou ruku. Teprve teď vidíme, že pronásledovanému teče krev z vlasů po tváři, která se láme grimasami bolesti, zoufalství a hanby. Ale nejsou tu jen dva lidé, není tu jen bratr a sestra, není tu jen O'Kiku a Rikiya, je tu nebezpečí, které má tisíc podob, jako ve snu, a proti němuž očividně stěny tohoto chatrného příbytku jsou slabé, směšně slabé a prostupné jako síť. Není sem házen stín, žádná věc se symbolicky nepohne, ale vše je stínem sevřeno a všechno prosyceno k zalknutí. Rádi bychom se vymknuli, utekli, nadýchali se vzduchu, uviděli slunce, ale nemůžeme: jsme připoutáni k svému místu stejně nemilosrdně, jako Rikiya o jeho sestra O'Kiku.

Těchto několik úvodních obrazových akordů je nasazeno s naprostou jistotou a stačí, abychom si uvědomili, že máme tu čest seznámit se s něčím, co jsme ještě neviděli na plátně kina. Velice rádi bychom to k něčemu přirovnali, abychom byli klidnější, ale ve stínu Yoshivary se před našima očima dějí nové a nové věci, t. j. rostou nové a nové obrazy. Vyprávět děj? Také to jde, ale jenom vedle obrazů, jako komentář, docela tak, jako se to dělá v japonských biografech, kde přednášeč hlasitě komentuje film při promítání, nebo naopak docela uvnitř obrazů, které vyjadřují daleko více než děj, který se dá vyprávět à la »obsah vlastními slovy« při výkladu básní na střední škole. Nevidím jinou cestu, než tuto druhou: zachytit děj t. j. epický příběh v proudu obrazů, jimiž první

japonský velkofilm je vrchovatě naplněn a jimiž se bez debaty zařazuje mezi nejdokonalejší filmová díla.

Ze strany, z níž oči sestřiny čekají příchod nebezpečí, stále nikdo nepřichází, je tedy kdy na plaché ošetření bratra: způsobem, jemuž zprvu dobře neporozumíme. O'Kiku nelomí rukama, nepřebíhá pokojem, nezdvihá ustrašeně ňadra. Stojí nad bratrem, hladí jeho vlasy, stojí a dívá se, stále stojí. Přejeme si, aby konečně šla, rychle šla, přinesla vodu, po níž Rikiya volá, a omyla jeho ránu. Teď se hnula, ale k jiným dveřím: bratr zapomněl dole zavřít, nebezpečí má volnou cestu, musí je zatarasit. Jak marné! Procházíme spěšně s ní, ale zase se vracíme, rychleji, protože na schodišti jde nepřítel.

Jde, jeho pololysá hlava, nos, vyčnělé lícní kosti, potom mohutná ramena a v ruce pohrává něčím, co asi rozbilo hlavu Rikiyaovu a co ji dotluče nadobro. Protože sem směřuje železně celý dosavadní děj, přibližně prvních deset minut, k této ráně, která musí dopadnout, aby ukončila, co načala. Pokuste se vyprávět tento děj!

O'Kiku zatím přišla k bratrovi s vodou, omývá obřadně, zdánlivě bez vzruchu a ukládá raněného k odpočinku. Ale nepřítel je na schodech. Dveře se prudce odsunou — a vejde přítel, usměje se, prohodí větu a odejde, zase vidíme shora jeho lebku, předmět v jeho rukou je svícen a když sestoupí s posledního schodu, poprvé si můžeme trochu oddechnout... tady končí jeden motiv, jenomže nad závěrečným akordem není koruna, a očím krásné O'Kiku není dopřán klid.

Jeden motiv se uzavřel, ale víme, že je to klamný, poloviční závěr. Nevyšli jsme ze stínu Yoshiwary, a vyrovnala-li se tvář raněného bratra po přiložení obkladu, cítíme, že to daleko neznamená mír. Bylo-li nasazeno toto bouřlivé tempo hned na začátku, je nemožno, aby bylo uvolňováno v dalším průběhu, má-li film růst, má-li se stupňovat, má-li jít k vrcholu. A to, co jsme viděli dosud, nás nenechává na pochybách, že režisér filmu a zároveň jeho autor, Teinosuke Kinugasa, je umělec, který své věci dokonale rozumí. Víme, že nebudeme zklamáni, přes to, že to, co nám tu podává, je tak odlišné od toho, na co jsme zvykli. Víme, že ovládá to, co je pro film podstatné a co film staví ze všech umění nejblíže k hudbě: rytmus. »La musique des images,« nazval film francouzský filmový kritik E. Vuillermoz a to znamená především »rytmus obrazů.«

Tam, kde jsme film opustili, po prvním motivu, je tedy — mluveno hudební terminologií — caesura. A druhý motiv začíná dříve a prudčeji, než jsme čekali. Motivické dělení je moje, lépe řečeno vnitřní, jmenovaný film není dělen nijak technicky ani na kapitoly, ani na díly. Bez přestávky plyne od prvního do posledního obrazu, což ukazuje také na jeho originální koncepci: Dělení na díly, jak jsme naň zvyklí v evropském a americkém filmu, je skoro vždycky neorganické, nevyplývá z látky, z přirozených vlastností námětu, ale řídí se zřetely mechanickými a ryze vnějšími: aby se předvádění časově prodloužilo, aby byla přestávka, v nejlepším případě je myšleno na možnost odpočinku obecenstva. Jisto je, že většina dělení na díly a přerušování přestávkami většině filmů opravdu hodnotných, právě tak jako většině dramat vadí. Jsou látky, které prostě nesnesou rozkouskování, nemají-li ztratit na své ceně, t. j. především na účinku. Takovou látkou je také látka prvního japonského velkofilmu: přestávky, t. j. body oddechu a nabytí rovnováhy musí být vloženy přímo do díla. A motivické dělení, kompoziční celky jsou něco tak jasného, že nepotřebují rozdělování na kapitoly nebo díly a číslování. Až uvidíte »Ve stínu Yoshiwary« v Praze (bude uveden v podzimní sezoně), pochopíte estetické výhody souvislého promítání, nerozsekají-li ovšem ředitelé biografů film podle tradice na několik dílů.

Rikiya procitne. A brzo uvidíme v jeho očích svědectví, že nebezpečí nebylo zažehnáno, že trvá, že není uniknutí z okruhu stínu Yoshiwary, který není ničím jiným, než okruhem osudu, fatalitou, proti níž jsou slabé všechny síly člověka. Úsměv, který se objeví na jeho obličeji, neplatí sestře, která nad ním stojí jako anděl. Začínáme tušit z toho jediného úsměvu na rtech a očích ženu, která za ním stojí a za kterou se Rikiya pustí nedbaje slabosti, nebezpečí, sestry. Anděl je bezmocný, jeho pokus zadržet nešťastníka je jen náznakový: O'Kiku se děsí o bratra, ale je příliš moudrá, aby se stavěla v cestu osudu. Rikiya už není svůj, popadne bohaté kimono, které O'Kiku zhotovila pro zákazníka, vyrazí ze dveří a letí schodištěm, letí ulicí, hnán vášní, jako byl před tím hnán děsem před smrtí. Nic není dosud vysloveno a přece všechno víte: souvislost mezi prvním a druhým motivem je zřejmá, ačkoliv je vsugerována výhradně vnitřními prostředky, bez pomoci jediného vnějšího symbolu, s nimiž se ve filmu tak lehce pracuje a jichž se tolik zneužívá. Rikiya letí vstříc svému neštěstí, do Yoshiwary, města lampionů, rozzářených čajoven, hudby, tance a tisíce vyražení.

Tam nás čeká třetí hlavní osoba této filmové básně, v níž dramatičnost roste z nejtypičtější lyriky, mísí se a vytváří jediné nerozlučné tělo. Ale dříve, než se s ní setkáme, všimněme si představitelů prvních dvou hlavních osob. Rikiya: J. Bandoh. Je úplně mužem, přes to, že se nám jeho typ bude zdát na první pohled ženským a stejně jeho vystupování, celý jeho charakter. Vysoké čelo sníženo kšticí vlasů, sčesaných doiů k obočí prohnutému docela obráceně, t. j. konci nahoru. Oči temné jako vlasy a veliké. Pravidelná ústa, přímý nos, střední postava. Měkké pohyby, nerozhodné nebo zas ukvapené, nejistá chůze, veliká rozmanitost gestikulační a neuvěřitelná bohatost mimická. A. Tschihaya hraje O'Kiku. Nemůžeme se vyhnout srovnání s Annou Mayou Wong, která přišla z nebeské říše do Holywoodu ukázat své vyspělé umění. A. Tschihaya je zcela jiná. Zdálo se nám, že Anna Maya Wong omezila své výrazové prostředky na minimum, že vlastně ani nehraje ve srovnání s americkými a evropskými hvězdami. A. Tschihaya je stejně vzdálena od A. M. Wong. Srovnána s ní jakoby vůbec nehrála. Je imposantně prostá a jemná. Není našim evropským očím tak krásná, jako A. M. Wong. Je méně oslňující, ale proto jí nevěříme méně. Je neodolatelně půvabná a líbí se nám přes to, že dlouhé kimono ji kryje úzkostlivě od brady k prstům nožky. Má živé, bystré oči, ideální drobnou postavu a nebojí se ukázat hořem sestaranou tvář, když je třeba. Vedle rozkymáceného, roztěkaného a výbušného Rikiya-Bandoha, na němž není jediná ploška stabilní a vyrovnaná, znamená O'Kiku-Tschihaya v ohledu dynamickém »moderato«, živel klidnější, zátoku, jejíž vlny ovšem nestojí úplně nehybně. Rikiya je proklatec, jemuž není pomoci, marně se zmítá. O'Kiku je odevzdaná, ale zdvihá se k boji s osudovostí, ačkoliv cítí její zákonitost a cítí, že je vše ztraceno.

Yoshiwara — vír obrazů stupňující se od scény ke scéně. Není to záplava efektů, které se samy v sobě vyčerpávají. Hlavní motiv je nepřetržitě v popředí a není ani na chvíli překrýván ornamentalitou rušných scén. Ani v moři účastníků radovánek nám nemizí vědomí dramatického jádra. Krok za krokem se Rikiya blíží svému nebezpečí, které se ze všeho nejvíc podobá kotouči, jako je jich řada v Yoshiwaře, kotouči, ke kterému se sjíždí po hladké ploše plné lesku, roztočenému středisku, v němž už nikdy nenabude hlava pokoje. Střediskem, hvězdou Yoshiwarou, nejkrásnější ženou města je O'Ume, Y. Ogawa. Bíle nalíčená, s nádherným účesem, výbojně usměvavá, prochází se svým královstvím a kolem ní se všechno točí, doslovně, jako listy a smetí okolo víru před

vteřinou, v níž vír vše pohltí. Muži, vytřeštěné, rozmilované, rozdováděné tváře odstupňovaných typů krouží kolem bílé tváře O'Ume, která ukazuje svůj dobrý a trochu špinavý chrup, zdvíhajíc ve frivolním smíchu delikátně malované obočí. Je to maska japonské svůdnice, typ beze zbytku vykrystalisovaný, bezpečný v každém hnutí, protože přísně dodržující hranice určené typu, něco, v čem je vůně rituálu právě tak, jako v náboženských obřadech.

A odtud zpět pochopíte, že i Rikiya je přesně ohraničená, pečlivě dělaná maska a O'Kiku... Z vlnění omámeného mužského davu, ze změti roztočených balonů, spirál, které ubíjejí váš zrak, strhujíce vás do svého věčně a rychle opakovaného rytmu, z rozhýbaných panáků groteskně se klátících na provazech, z mnohonásobného reje kol štěstí a jiných atrakcí začíná vyrůstat ústřední tragedie, totiž její vrchol, protože ona byla před tím a bude potom, ale teď dochází ke střetnutí, k průsečíku.

Rikiya se blíží, v ruce bohaté kimono ukradené sestře, oči položeny na O'Ume, která je obklopena smečkou obdivovatelů. Uvidí ho a zavolá. Přiletí zase tak bláznivě, jakoby někým smýknut, jako jepice k lampě. A všechno, co následuje, je filmový balet o jepici, která se motá kolem plamene, dorážejíc tak dlouho, až zhyne. Máte právo představit si pod těmito slovy nejbanálnější filmovou scénu, protože jste viděli ve filmu odstrašujících případů víc než dost. Ve skutečnosti se tento námět v přítomném filmu zdvíhá k nejčistší tragice, jaké jste kdy byli v umění svědky.

Všechno vnější je odhozeno, nejsou tu dekorativní přípravy k tomu, čemu se ve světě filmařů říká »le clou«, »hřeb«, ústřední sensace filmu. Při tom je to dekorativně děláno bezvadně, jak se ostatně u japonského filmu prostřednictvím divadla rozumí samo sebou. Neznám scénu, která by byla tak divadelně pathetická, tragická, zůstávajíc současně ryze filmovou. Pod nohama herců jakoby byly vysoké kothurny starého řeckého divadla. Slovně je ovšem těžko tuto scénu vylíčit tak, aby v ní byla dostatečná ozvěna filmové a dramatické velikosti. Rikiya, ubohý mladý muž, tělesně slabý, s poraněnou hlavou a zmučený láskou ke krásné kurtisáně, odvede O'Ume stranou chtivého davu a podává jí svůj dárek, sestřino kimono. O'Ume zkoumá nejdřív znalecky jakost hedvábí, ale nemá kdy přijmout dar: veliká, silácká ruka dopadla na kimono a roztrhala je s ledovým klidem na několik kusů. »Nepřijmu žádný dar od tebe!« zahučí a už tu je sok Rikiyaův, nepřítel, který stál v pozadí všeho dosavadního dějství vedle stejně jen naznačené O'Ume. Je ovázán po bitce, také dostal od svého protivníka a teď, když se vrátil, ho chce potupit před diváky. Než se Rikiya naděje, vrhne mu soupeř mezi oči popelovou kouli, starý japonský trik, který na čas oslepí zrak. Zděšený Rikiya nevidí, potácí se, hledaje O'Ume. Úžasné obrazce rozkvétají v jeho zhaslých očích, hvězdy obludně rostoucí, sráží se a jiskřící temnotou rozprostírající se stále dál a hlouběji. Paprsky sestupují a kříží se s kružnicemi, za nimiž vystává drahá tvář O'Ume, světlo doznívá v propasti noci. Rikiya nezná trik, myslí, že navždy ztratil zrak, a tančí tanec zoufalství, uvolňuje celou škálu gest, jež zřejmě nejsou improvisována, ale mají základ v mythologických a náboženských formách tanečních. Od sloupu k sloupu, od člověka k člověku tančí Rikiya svůj úděs nad ztraceným světlem, do něhož se mísí touha po O'Ume a nejistota o odpovědi jejího srdce. Chvíli se propadne do davu diváků, kteří se nemohou nasytit smíchu, protože vědí to, co neví Rikiya a obecenstvo, že totiž zase prohlédne, dav ho do sebe pojme, aby ho zase vyvrhnul a Rikiya hledá O'Ume, až myslí, že ji našel a modlí se k ní, zapřisáhá, aby řekla, má-li ho ráda — ale je to jiná nevěstka z Yorshiwary a O'Ume zatím promítá na své tváři všechny odstíny svých pocitů, od sadismu ke křeči vášně. Konečně Rikiya, otlučený, usmýkaný, zhanobený vytáhne dýku a hodí ji směrem, ve kterém tuší protivníka. Ten se skácí, předstírajíc, že byl zasažen, a Rikiya prchá jako štvané zvíře domů, obklopen hrůzou vědomí, že je vrah.

Druhá caesura, zase tak krátká, a třetí motiv začíná: domnělý vrah v náruči sestry. Strašné, ošklivé, nelidské grimasy v tváři, která umí být tak harmonická (jak patrno z umělcovy civilní fotografie). Sestra, která přijímá nové neštěstí a hledá v sobě sílu, vidět svýma očima i na bratra. Vyzná se jí, že zavraždil člověka — v tom se objeví na scéně dramatu čtvrtý a poslední herec, maska zvaná »muž s policejním obuškem«, jehož představitel se jmenuje J. Sohma. Veliký člověk, nesoucí na svých bedrech, ve své tváři, v každém pohybu svých rukou, v každém otevření svých bezzubých úst znamení zastupitelství celého jednoho světa, světa zla, podvodu a zločinu. Tento muž není policista, policejní obušek jen našel na ulici po jakési rvačce, ale jako pravý syn své rasy umí na této jediné maličkosti založit svou kariéru. Pohrávaje si s policejním obuškem jedná jako policista a v O'Kiku schoulenou nad bratrem, který se jí právě přiznal k vraždě, nalézá znamenitou kořist. Jeho ďábelská tlama z jedné, kuplířčina z druhé strany, to je prostor, na kterém děvče O'Kiku bojuje boj o svou čistotu, protože lékař dává naději na uzdravení bratra, dostane-li peníze, a také muž s policejním obuškem slibuje zámlčení »vraždy«, dostane-li od O'Kiku peníze a půjde-li s ním do jeho bytu.

Zatím co Rikiya spí, zmožen únavou, jde O'Kiku se džberem na dvůr. Trojúhelník ohraničený domky, z nichž jeden patří kuplířce. Ta dívá se mlsně na O'Kiku, na její mladé, svěží tělo. O'Kiku klečí u studně a pracuje, u ní stojí několik holých stromů. Zprava číhá kuplířka, vlevo se zastaví muž s policejním obuškem. Druhý trojúhelník, jehož vrcholem je O'Kiku. V těchto dvou trojúhelnících — dekoračním a figurálním — je vyjádřena celá situace v mocné dramatické zkratce, která znovu — po kolikáté už? — odhaluje mistra filmové režie. Nic se na tom dvorku neděje vnějšně, je skoro bez pohybu, ale jaké napětí vyzařuje z toho obrazu! Ještě pro něco jsme vyšli za sestrou hrdiny z interieuru: abychom podtrhli, že scéna na dvorku je všeho všudy čtvrtá dekorační proměna celého filmu. Až do konce přibudou jen dvě, je jich tedy celkem šest. Šest proměn v hodinovém filmu! To zní jako nemožnost, protože časté střídání obrazů je sama přirozenost filmové methody. Nuže, tento první originální japonský velkofilm je důkazem, že to nemusí být pravda. Šest proměn, to už je jako šest jednání, a to jsme už jen krůček od klasické tragedie s pěti akty! To není vše: film je stavěn tak důsledně zevnitř a všechny jeho výrazové prostředky jsou do té míry organicky spjaty s motivem, že ani těchto šest proměn nebylo nutně třeba. Mohlo se to odehrávat všechno v jednom, neurčitě vyznačeném prostoru, a přece by nic film nebyl ztratil, tak dokonale režisér a herci uměli sugerovat tuto hru o lásce a smrti v rámci osudu.

O lásce už bylo mluveno, smrt přijde, se stejnou jistotou a ve stejném rytmu, jako u jepice útočící na plamen. O'Kiku svolila a odešla s mužem s policejním obuškem. Dohnána k rozhodnutí, zápasila o své panenství proti hrozivé přesile rozšklebeného padoucha, který odhazoval všechen ostych se zběsilou rychlostí při pohledu na rozkošné dítě, vtlačené do kouta svého příbytku. Mezitím se Rikiya zbudil a ke svému údivu otevřel oči a uviděl: nejdřív světelný šíp, který ho probodl a zanechal hlubokou bílou stopu v jeho smyslech. Potom nejasnou průrvu, která se pomalu zaostřovala, až se z ní stala jejich milá domácí světilna. »Sestro!« musí ji vidět, aby viděla, že vidí. »Sestro!« Jako opilec se řítí schodištěm za ní. Opět

víte, že je pozdě, třeba vám nikdo nic neřekl; uvidí sestru vteřinu po tom, když probodla nožem muže s policejním obuškem. Ze strachu, aby nebyl zatčen bratr, který nebyl vrahem, se odhodlala obětovat se muži, který měl tajemství v rukou, a v rozhodné chvíli při obraně se stala sama skutečnou vražednicí.

Třetí caesura a čtvrtý, poslední motiv: útěk domnělého vraha a opravdové vražednice, bratra a sestry. Prší, leje, na vlasech O'Kiku je sta perel, když usedá s bratrem v opuštěné chýši za městem. Jako ptáček se ukládá ke spánku pod ochranou bratra, který však je znovu zachvácen touhou po nejkrásnější ženě Yoshiwary a utíká za ní, opouštěje sestru. Je temno v krajině, jen dvě cesty slabě svítí, křižovatka v trávě a strom. Yoshiwara je tak blízko milujícímu srdci! Přiběhne Rikiya a uvidí: všichni odešli z místa veselí, ale královna zůstala: O'Ume sedí s jeho sokem! Je tím pohledem zasažen jako bleskem a chvěje se na prahu, neodvažuje se vstoupit — jedna z krásných rytmických prodlev, plně vyznívajících v kompozici obrazu. Ale musí přes práh, musí za svou láskou.

I ona se zachvěje, když ho spatří, znepokojena neznámou silou, s rozrušenou maskou frivolity, s tóny milujícího srdce a ženy, která se bojí pomsty. Povstane v očekávání a Rikiyaův sok se vztyčí za ní, nahoře na galerii. Dole je Rikiya, přichází blíž, ruce žebrácky, prosebně, trosečnicky vztažené k O'Ume. Co děje leží v tomto gestu, v tomto blížení, které je obtíženo přízrakem konce, rytmicky, obrazově i fabulačně nastupuje kadence, neodvratně, jako voda metr před pádem se splavu, jako poslední stopy verše.

Ještě trčí ty prosebné ruce vzhůru, ještě se upínají oči k ženě s posledním zasvitnutím naděje, která se už sama v sobě štěpí a padá k zemi. O'Ume ztrnula, její společník ztrnul, všechno se zastavilo s Rikiyaou, všechno se s ním vzpíná k poslednímu výkyvu. Potom padá celý svět: zase světelný šíp, ale teď probodl srdce, řítí se architektura milované tváře, řítí se kouzelný úsměv zbožňovaných úst, roj hvězd klesá pozadím noci, hrst hvězd jako květiny když se sypou zvolna k zemi, ještě ozvěna tváře O'Kiku, drahé, nešťastné sestry a zase mléčná dráha, ještě volněji padají hvězdy a potom už jen tma —

Tiše a bázlivě, dirigováni zvědavostí a soucitem, přistupují lidé Yoshiwary k Rikiyaovi, který leží bez hnutí, tvář k zemi.

A báseň nekončí tímto obrazem, ale jiným, který uzavírá příběh jako vyšší smírnější akord, harmonie, jíž se uvolňuje bolest, aniž se láme děj šťastným koncem, motiv bez konce, jediný tón:

O'Kiku se probudí v chýši. Bratr už u ní není. Jde přede dveře. Noc. Ticho.

»Rikiya! Rikiya!«

Nikdo neodpoví. Je temno, jen dvě cesty slabě svítí, křižovatka v trávě a strom.

G. K. Chesterton:

Skeptik kritikem.

Uveřejnili jsme již několik překladů z díla amerického kritika Menckena. Uveřejňujeme dnes o něm překlad studie Chestertonovy z časopisu »Forum«.

Kádce je zapotřebí tří. Jeden musí být smiřovatelem. Lidský vztek nemůže dosáhnout plné síly, dokud nezasáhne taktně přítel obou stran. Vidím se sám v takovém postavení při debatě o »American Mercury« a puritány; a připouštím to s počátku s rozpaky smíšenými se strachem. Vím, že rozhodčí soudce může býti roztrhán na kusy. Vím, že samozvaný rozhodčí soudce má být roztrhán na kusy. A vím přede vším, že tohle je zvlášť případ, který v každém směru shrnuje mezinárodní vztahy.

Snad jedinou zdravou kritikou je sebekritika. Snad je to ještě více pravdou o národech než o lidech. A chápu docela dobře, že by mnozí Američané přijali návrhy od svých rodáků, které by přímo odmítli od cizince. Mohu se omluvit jen tím, že jsem se snažil zdůraznit výborné vlastenecké heslo »Poznej nejdříve Anglii« ve stejně vlastenecké parafrasi »Kritisuj nejdříve Anglii«. Zaměstnával jsem se tím dosti dlouho, abych si jasně uvědomil, že existují v Anglii zla, kterých poměrně v Americe není; a jedno tam není docela určitě, jak ukázal pan Belloc k překvapení mnohých, a to je skutečné, otrocké a mystické zbožňování peněz.

Ale co vyvolává námitky proti mně v tomto případě, je, že značně sympatisuji s oběma stranami. Tento útočný postoj se budu snažit zakrýt pokud možno taktně rozdávanými nadávkami na takové věci, které podle mého názoru skutečně nadávky zasluhují, a půvabně předstíraným odporem k té neb oné části obou protivných stran. Ale skutečnou pravdou je, že kdybych byl Američanem, radoval bych se velmi často, když »American Mercury« někoho nebo něco napadne; a také bych nebyl zarmoucen, když je »American Marcury« napaden. Ale myslím určitě, že obě strany a snad hlavně obrazoborná strana, potřebují, co potřebuje celý moderní svět — pevný duševní standard i pro své vlastní duševní účely. Vyjádřil bych to slovy, že mám velmi rád revolucionáře, ale nemám moc rád nihilisty. Neboť nihilisti, jak ukazuje již jejich jméno, nemají proč se bouřit. S toho hlediska je málo co dodat k podivuhodně zdravému, jemnému a pronikavému článku T. S. Eliota (Humanismus Irvinga Babbitta), hlavně k té životní větě v něm, ve které praví profesoru Irvingu Babbittovi (který připouští potřebu enthusiasmu), že nemůžeme mít enthusiasmus jen pro enthusiasmus samotný. Myslím, že náhodou vím, co musíme mít. Profesor Babbitt je velmi učený pán; a já sám dovedu velmi málo latinsky a ještě méně řecky. Ale dovedu tolik řecky, abych znal význam druhé slabiky slova »enthusiasmus«, a vím, že je to klíč k této a každé jiné diskusi.

Dovolte mi dva příklady, které se týkají mého souhlasu s oběma stranami. Obdivuji srdečně Menckena, nejen pro jeho životnost a vtip, ale také pro jeho prudkost a někdy jeho násilnost. Vřele mu blahopřeji k jeho vzteku a nenávisti k veřejné službě; a myslím, že pronesl historickou větu, když pravil: »Když začne tlupa agentů s pozemky, úpisy a automobily vzdychat po veřejné službě, není třeba freudismu k domněnce, že bude někdo ošizen.« Nevím, proč by nenazval lopatu lopatou a podvodníka podvodníkem. Nevyčítám mu, že užívá sprostých slov pro sprosté věci. Ale upozorňuji na dva směry, ve kterých negativnost jeho filosofie působí, že jeho kritika je skoro povrchní. Především je zřejmo, že je takové satira docela bez významu, není-li podvod hříchem. A je stejně okamžitě zřejmo, že stále klesáme do propastí »morálky« a »pobožnosti«, je-li to hříchem. A druhý bod, třeba méně samozřejmý, je stejně důležitý — že jeho zdravý instinkt proti tučné přetvářce mu neosvětluje v pravém světle jádro této přetvářky.

S kultem veřejné služby je to tak, že jako mnoho moderních pojmů je modlou prostřednosti a zapomenutím rozhodnosti. Je jako nářečí idiotů, kteří mluví o zdatnosti bez kritiky výsledku. Hřích veřejné služby je hřích satanův: hřích snažit se být první, kde může být pouze druhý. Název jako Veřejná služba ukradl posvátné velké písmeno věci, které kdysi náleželo sloužit. Je smysl ve službě bohu a ještě popíranější smysl ve službě člověku; ale není smysl ve službě veřejnosti.

Sloužit bohu znamená alespoň sloužit ideální bytosti. I kdyby to byla imaginární bytost, bude to ještě ideální bytost. Tento ideál má určité a dokonce dogmatické vlastnosti — pravdu, spravedlnost, soucit, nevinnost, a ostatní. Sloužit mu třeba nedokonale znamená sloužit zvláštní představě dokonalosti. Ale člověk, který běží po ulici, mává rukama a hledá něco nebo někoho, komu by sloužil, padne patrně do prvního krámu se škopky nebo do skrýše zlodějů a lichvářů, a bude jim pilně sloužit. Tu vzniká hrozná myšlenka, že píle, spolehlivost, přesnost a obchodní zdatnost jsou dobré věci; že pouhá ochota sloužit mocnostem tohoto světa je křesťanskou ctností. To je žaloba proti veřejné službě, tak odlišná od kletby veřejné služby, kterou tak srdečně a vzletně pronesl Mencken. Ale vážná obžaloba se nemůže vznést, aniž by se opět vyskytla otázka, má-li lidstvo vůbec něčemu sloužit; a nemělo-li by se raději pokusit vymezit to, čemu chce sloužit. Všechna ta hloupá slova jako veřejná služba a zdatnost a praktičnost a ostatní jsou chybná, protože chválí prostředky a ne cíle. Ale všechno záleží na tom, zdali chceme chválit cíl — dáváme přednost pravému cíli.

Dvě další charakteristické úvahy Menckenovy dokáží ostřeji ten podivný smysl, ve kterém postrádá vlastního názoru. Jednak se zdá, že hlásá co nejurčitěji čistě osobní a subjektivní ráz kritiky; dělá ji individuelní a skoro neodpovědnou. »Kritik se především prostě pokouší vyjádřit se; snaží se docílit pro své vlastní vnitřní já příjemný pocit vykonávané funkce, uvolněného napětí, dosaženého pročištění, kterého dosáhl Wagner, když napsal Walküru, a kterého dosáhne slepice, kdykoli snese vejce«.

Až potud je to všechno dosti podstatné; ale na neštěstí dochází Mencken k něčemu, co s tím vůbec nesouvisí. Podle uvedeného citátu propuká pak ve vítězný zpěv, protože je nyní v Americe nejen kritika, nýbrž i spor. »Dnes je poprvé za léta v americké kritice boj — ukousané uši, krvácející nosy. Padají rány nad i pod pas.«

Snad je něco v jeho případě, co může vyvolat spor; ale nemá to nic společného s jeho obhajobou tvůrčího sebevyjádření. Píše-li kritik kritiku, jen aby se zalíbil sám sobě, nezáleží vůbec na tom, že se nelíbí nikomu jinému. Ten někdo jiný má plné právo říci přesný opak, aby se zalíbil sám sobě, a být dokonale spokojen sám se sebou. Ale nemohou vyvracet, protože nemohou srovnávat. Nemohou srovnávat, protože nemají společného bodu srovnání. Ani já ani nikdo jiný nemůže mít spor s Menckenem o literatuře, protože není způsobu, jak kritisovat kriticism, vyjma zeptat se, je-li kritik spokojen. A tady debata končí hned na začátku, neboť nikdo nemůže pochybovat, že je Mencken spokojen.

Ale abych si neudělal z Menckena jedinou oběť argumentu ad hominem, udělám ten pokus na bezcennějším těle a nabídnu se sám k pitvě. Řekl bych, že většina kritik, které napíši, je skutečně vyvolána touhou po sebevyjádření; a je jistě pravda, že v sebevyjádření je uspokojení. Mohu vzít to neb ono, o čem mám přesné pocity — jako na příklad filosofii Dreiserovu, a mohu dosáhnout pro své vlastní vnitřní já příjemný pocit, když napíši:

»Popisuje svět, který připadá jako tupá a bezbarvá illuse neztravitelnosti, ne dosti jasná, aby se mohla nazvat noční můrou; vonná, ale nevydávající plnou vůni; zapáchající zvětralým plynem při nezkušených chemických pokusech špinavých tajnůstkářských školáků — školáků, kteří trápí kočky v koutech; bez páteře a bez ducha jako přeraženy červ; odporně pomalý a namáhavý jako nekonečný slimák; budící zoufalost, ale ne důstojně; rouhající se, ale ne s odvahou; bez vtipu, bez vůle, bez smíchu nebo povznesení srdce; příliš starý, než aby zemřel, příliš hluchý, než aby přestal mluvit, příliš slepý, než aby se zastavil, příliš hloupý, než aby začal nanovo, příliš mrtvý, než aby byl zabit, a nemůže být ani proklet, protože za všechna ta dlouhá staletí nedosáhl věku rozumu.«

To tedy cítím; a jistě mi dělá radost vyjádřit své pocity. Vydal jsem to ze své hrudi. Vyprázdnil jsem se. Snesl jsem vejce. Napsal jsem kritiku podle všech Menckenových definic kritiky. Vykonal jsem dílo. Je mi lépe, děkuji vám.

Ale jaké mohou mít mé pocity vliv na Dreisera nebo každého, kdo nepřipouští můj názor na pravdu a nepravdu, to nevím. Dreiser sotva řekne, že je jeho rozbor dryáčnický, jak si to já myslím — dryáčnický bez životnosti, kterou očekáváme od dryáčnictví. Nepokládá fatalismus za nízký a podlízavý, jako já; nepokládá svobodnou vůli za nejvyšší pravdu lidstva, jako já. Nevěří, že je zoufalství samo sebou hříchem, a snad největším z hříchů, jak si to myslí katolíci. Nepokládá rouhání za nejmenší a nejpošetilejší druh pýchy, jak si to myslí dokonce i pohani. Přirozeně nepokládá svůj vlastní obraz života za nesprávný obraz, podobající se skutečnému životu asi tak, jako se holé linoleum podobá lánu živých květů, za jaký jej pokládám já. Nepokládá jej za nesprávnější, protože se podobá poušti. Připustil by snad, že je pustý, ale pokládal by to za správné, že je pustý. Snad by připustil, že je bezúspěšný, ale neviděl by v tom nic zlého, že je bezútěšný. Co já vytýkám jako obžaloby, on by patrně přijal jako pochvaly.

Za těchto okolností nevím přesně, jak bych já nebo kdokoli s mými názory mohl mít spor s Dreiserem. Není tu patrně způsob, jakým bych mu mohl dokázat, že se mýlí, protože on nesouhlasí s mým názorem na to, co je omyl. Není tu patrně způsob, jakým bych mu dokázal, že má pravdu, protože s ním nesdílím jeho názory na to, co je pravda. Mohli bychom se potkat na ulici a dát se do sebe; myslím sice, že jsme oba těžká váha, ale nepochybuji, že on je hroznější. Již možnost toho, že bychom se musili omezit na toto neartikulované vysvětlení, snad vrhne nějaké světlo na pozoruhodný Menckenův popis nového literárního života v Americe. »Ukousané uši«, praví; a tato podivná forma kulturního styku je snad jediným řešením, když již uši nejsou orgánem sluchu a není tu jiných orgánů vyjma orgány sebevyjádření. Ten, kdo má uši k slyšení a nechce slyšet, si může dát docela dobře líbit, aby mu byly ukousnuty. Taková hluchota je patrně nevyhnutelná pro tvůrčího kritika, který je lhostejný jako slepice ke všem zvukům vyjma svého kdákání nad snešeným vejcem. A slepice si nekritisují vzájemně svá vejce a neházejí po sobě vejci v politickém sporu. Můžeme jen říci, že zmíněný spisovatel snesl nepochybně obrovské a pevné vejce — něco jako pštrosí vejce; a pak již není nic, co by zabránilo pštrosovi skrýt hlavu do písku a tím nabýt pro uspokojení svého vnitřního já příjemný pocit vykonaného díla. Ale nemůžeme se s ním přít o to, je-li jeho vejce špatné nebo jsou-li některé jeho části výborné.

Pro nedostatek standardu konečných hodnot nemohou se tedy ve všech těchto směrech vykonávat nejobvyklejší funkce. Nejen že se nemohou vykonávat s »příjemným pocitem«, nebo pocitem ulehčení, ale nemohou se vykonávat vůbec. Nemůžeme obvinit otroka veřejné služby z podvodnictví, protože nemáme jistotu, že je hanbou být podvodníkem. Malé obraty v některých individualistických teoriích Menckenových o povýšenosti mentality nad morálkou mohou vzbudit dojem, že podvodník je nadčlověkem. Nemůžeme bojovat pro nebo proti pouhému ideálu veřejné služby, protože žádná strana důkladně neuvážila, čemu se má sloužit nebo jak dojdeme k správným zákonům, jak tomu sloužit. Následkem toho se v praksi může ukázat, že stát s veřejnou službou je jen služebním státem. A konečně se nemůžeme hádat o to nebo

cokoli jiného, protože není pravidel pro hru důkazů. Není tu, co by dokázalo, kdo vyhrál bod a kdo ne. Nemůže být »boj v americké kritice«; profesoři nemohou »být donuceni obhájovat se«. To by vyžadovalo, aby se žalobci a obhájci objevili před nějakým tribunálem a podali důkaz pravdy. Může tu být zmatek, ale nemůže tu být spor.

Zkrátka normální funkce člověka — úsilí, protest, úsudek, přesvědčení a důkaz — jsou vlastně spoutány a ochromeny těmito negacemi skeptika, i když se s počátku zdá, že skeptik jen popírá nějakou vzdálenou představu nebo nějakou zázračnou pohádku. Každá funkce musí docházet k nějakému konci, nějakému důkazu, k nějakému rozlišení mezi užitím a zneužitím, a to skeptik zničí tak dokonale, jak by mohl zničit každou pověst nebo pověru. Vykonává-li se funkce jen pro uspokojení vykonavatele jako v parabole o kritikovi a vejci, je zbytečno hádat se, je-li to vejce shnilé. Stává se zbytečným uvažovat, budou-li z těch vajec kuřata nebo snídaně. Abychom si pokusně potvrdili svůj vlastní zdravý názor, musíme se vrátit k nějakému všednímu problému, jako je problém staré hádanky, co bylo dříve, vejce nebo kuře; musíme skutečně jako velká náboženství začít ab ovo. Může-li být tento prapůvodní zdravý úsudek porušen, může s ním být porušen celý praktický život. Lidé mohou být zmrazeni fatalismem nebo rozdrceni anarchismem nebo usmrceni pesimismem; neboť lidé nebudou věčně pokračovat v tom, o čem cítí, že to je jen bajka. A v tomto organickém a téměř svalovém smyslu je náboženství skutečnou pomocí člověku — ve smyslu, že je bez něho krajně bezbranný, skoro nehybný.

Mencken a Sinclair Lewis a ostatní kritikové patřící k hnutí časopisu »Mercury« jsou tak duchaplní a upřímní, napadají tak prudce tolik věcí, které mají být napadány, odhalují tak skvěle tolik věcí, které jsou skutečně podvodem, že v hádce s nimi má člověk chuť vyložit karty na stůl. Bylo by u mne strojeností a skoro licoměrností, kdybych tu popíral fakt, že já sám věřím v specielní duchovní řešení tohoto problému, v specielní duchovní autoritu nad tímto chaosem. Také zaměstnává tato myšlenka ještě mnoho jiných myslí než mou. Profesor Babbitt i T. S. Eliot připomínají katolickou filosofii uctivými výrazy a dokonce s jakousi nadějí. Nevykládám si jejich poklony špatně a nechci je vylákat o krok dále než sami chtějí dojít. Jenže pan Eliot dovedl profesora Babbitta řadou bezvadně logických kroků tak blízko k branám katolické církve, že jsem byl nakonec docela nervosní, abych tak řekl, ze strachu, aby oba neudělali další bezděký krok a náhodou do ní nespadli. Mám zvláštní důvod, abych se zmínil v závěru o této otázce — důvod, který přímo souvisí s tím podivným účinkem skepticismu, že oslabuje normální funkce lidské bytosti. V jedné z nejskvělejších a nejzábavnějších posledních knih Sinclaira Lewise je místo, které cituji z paměti, ale myslím že více méně správně. Řekl, že se katolická víra liší od puritánství tím, že nežádá na člověku, aby se vzdal svého smyslu pro krásu nebo svého smyslu pro humor nebo svých zábavných neřestí (kterými patrně myslil kouření a pití, což nejsou vůbec neřesti), ale že na něm žádá, aby se vzdal svého života a duše, své mysli, těla, rozumu a všeho ostatního. Prosím čtenáře, aby uvážil toto tvrzení tak klidně a nestranně jak jen možno; a postavil je vedle ostatních fakt o postupném zkamenění lidské funkce základní pochybovačností naší doby.

Bylo by mnohem pravdivější říci, že víra vrací člověku jeho tělo a duši a rozum a vůli a jeho skutečný život. Bylo by mnohem pravdivější říci, že člověk, který to dostal, dostal všechny staré lidské funkce, které mu již všechny ostatní filosofie vzaly. Bylo by bližší pravdě říci, že jen pak bude mít svobodu, jen pak bude mít vůli, protože jen pak uvěří ve svobodnou vůli; že jen pak bude mít rozum, protože pochybnost popírá rozum stejně jako autorita; že jen pak bude poctivě jednat, protože jednání vede k cíli. Je to alespoň pravděpodobnější představa, že všechno to zatvrzující a beznadějné zoufalství intelektu z něho udělá nakonec jediného chodícího a mluvícího občana v městě paralytiků.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Jaký bude hospodářský vývoj v roce 1930?

Ve svém posledním článku na těchto místech jsem skončil upozorněním, že rok 1930 bude ve znamení určité hospodářské depresse. Ježto přišlo z řad čtenářů několik dotazů, proč tak soudím, odpovídám jen zcela stručně, jaké momenty mne vedly k tomu, že posuzuji vyhlídky do příštího roku celkem málo příznivě.

Je známo, že hospodářský vývoj nejen jednotlivých států, nýbrž celých kontinentů, tedy celků, žijících za obdobných klimatických, politických a sociálních podmínek, vyvíjí se v jakémsi neustálém vlnění, že periody dobré konjunktury jsou vystřídány periodami špatné konjunktury. Na tomto poznatku je vybudována teorie konjunkturních cyklů a šetřením o vývoji konjunktury zabývají se dnes zvláštní ústavy — u nás vědecké oddělení Národní banky. Je dále známo, že rok 1926 byl rokem vysloveně nepříznivé konjunktury, kdežto v roce 1927 nastal obrat k lepšímu a hospodářský vývoj tohoto i následujícího roku byl neobyčejně příznivý. Počet nezaměstnaných, který v prvním čtvrtletí 1927 činil více než 80.000, klesl koncem roku 1928 pod 30.000, počet pracovních hodin přes čas, který v roce 1926 teprve ve třetím čtvrtletí vzrostl nad jeden milion, v roce 1927 se pohyboval stále nad půldruhým milionem měsíčně. Zahraniční obchod ve svém celkovém obratu vykazoval stálý vzestup. V roce 1929 počíná se již jeviti jistá depresse, zatím ovšem jen málo znatelná, ale přece jen patrná. Je to konečně pravděpodobné, že po dvou letech tučných přijdou zase leta hubená, čímž nemíníme ovšem návrat ke krisi roku 1926 prostě proto, že nutno počítati s celkovým trendem, který vykazuje rozhodný vzestup v souvislosti se zlepšením evropské hospodářské situace. Čísla za první čtvrtletí o zahraničním obchodu, přistavování vozů atd. v celku mnoho neznamenají, protože zde zasáhly velmi nepříznivé poměry atmosferické, které zkreslily obraz.

Daleko méně příznivé jsou však zprávy, přicházející z Německa. Podle posledního výkazu německého ústavu pro zkoumání konjunktury lze v Německu pozorovati další pokles konjunktury, velmi silné napětí úvěrové a přes to, že zaměstnanost průmyslu je zatím dobrá, je patný jistý pokles objednávek. Německo je největším odběratelem našeho zboží a špatná konjunktura v Německu nemůže zůstati bez vlivu na ony průmysly, které do Německa vyvážejí. Dále zde máme Spojené státy a zvýšení cla, které podváže náš export v hodnotě více než jedné miliardy Kč. Jestliže bylo dokazováno, že konjunktura posledních dvou let byla způsobena hlavně konjunkturou německou, pak také německá depresse, s níž se dnes v Německu již určitě počítá a která ostatně svůj počátek oznámila zvýšením německé diskontní sazby, nemůže zůstati bez vlivu na vývoj našeho hospodářství. Československo je státem, který musí asi jednu čtvrtinu až jednu třetinu své výroby vyvézti za hranice, má-li prosperovati. Jestliže bude omezen vývoz — podotýkáme, že je málo rozhodující v tomto případě, bude-li celková bilance aktivní či passivní — nejen že ona část průmyslu, která pracuje pro export, musí omeziti práci, ale nezaměstnanost se projeví snížením kupní

síly a způsobí tedy další omezení výroby. Pokud jde o obchodní bilanci podotýkáme, že největšího aktiva dosáhl náš zahraniční obchod právě v roce 1926, kdy hospodářská situace byla vysloveně nepříznivá. Velmi dobrým znakem konjunktury je index citlivých cen. Zjišťuje se právě pro citlivost, se kterou některé druhy zboží reagují na konjunkturu. Tento index od konce března vykazuje po dvouměsíčním prudkém vzestupu, vyvolaném hlavně vzestupem kovů, nápadný pokles, který nemusí snad býti ještě rázu konjunkturálního a může míti svoje příčiny i jinde, ale který rozhodně na jaře je dosti nápadný. Také bursovní index vykazuje značné oslabení, a to zejména u hodnot průmyslových a dopravních. Je ovšem pravda, že loni v téže době vykazoval bursovní index rovněž klesající tendenci, která se ve třetím a čtvrtém kvartálu změnila v pravý opak. Dále nutno počítati s tím, že stavební ruch bude příštího roku tím slabší, čím pronikavější bude zásah do bytového hospodářství. Již letošní stavební ruch je slabší a jestliže dojde byť jen k částečnému uvolnění činží, může to znamenati krisi stavebních živností, které se namnoze zařídily na velkou konjunkturu minulých dvou let. Poslední měsíční zpráva Národní banky konstatuje, že nezaměstnanost klesá sice jako v minulých letech následkem vlivů sezonních, ale pomaleji a v menším rozsahu. Zaměstnanost průmyslu zůstává v průměru uspokojivá, ve větším počtu odvětví nastal však pozvolný sestup nebo se zmenšuje příliv nových objednávek. Stavební ruch je všeobecně menší než loni. Situace je tedy jistě zatím uspokojivá, ale přece jen jsou zde jisté známky projevující se ochablosti. V poslední době konečně mezinárodní krise obilní působí také jisté starosti, třebaže ještě nemůžeme říci, jak se u nás projeví.

Jsem si vědom toho, že všechny zde uvedené znaky jsou relativní, jako jsem si vůbec vědom nebezpečí každého předpovídání konjunktury. Profesor Wagemann, přednosta německého ústavu pro zjišťování konjunktury ve své poslední knize ostatně konstatuje hned v úvodu, že konjunkturní věda není proto, aby věstila hospodářskou budoucnost. Leč proti nepříznivým momentům, které ovlivňují příští vývoj, nacházím jen málo momentů příznivých, především velmi dobrý cizinecký ruch, stále ještě dobrý zahraniční obchod, uspokojivý vývoj domácího peněžního trhu — který ovšem jistě bude ovlivněn světovým vývojem, daleko méně příznivým — úspěšnou tvorbu kapitálu a vyšší národní důchod, umožňující větší tuzemskou spotřebu. Mluvím-li »o určité depressi«, nemíním tím přirozeně, jak již jsem výše řekl, nějaký naprostý konjunkturní převrat, krisi v pravém slova smyslu. Neboť do jisté míry záleží to také na nás, jak si poměry upravíme. Nepotřebuji snad zvláště zdůrazňovati, že s tímto mým soukromým názorem na vývoj hospodářské konjunktury možno velmi úspěšně polemisovati. Ostatně ujišťuji, že bych sám byl velmi rád, kdybych se mýlil.

Jiří Hejda.

D O P I S Y

Slovenský problém.

I.

Vážená redakce!

Článek V. Štěcha »Slovenský problém a slovenská literární kritika« vyvolal novinářské polemiky, jakých jsme měli již několik desítek. Není to první a jistě ne poslední případ. Národ slovenský bude ještě mnohokráte »urážen« tímto způsobem a ještě mnoho Slováků, časem vždy víc a více, bude uctěno výrazem »renegát«. Jak směšně to zní, když bratr, přizpůsobivší se svému bratru, jest nazván renegátem, zatím co tisíce, žijících a topících se ještě v moři maďarském, zůstávají »roduvernými«. Kde hledati příčinu této nedůslednosti?

B. Haluzický správně vystihl v Lid. Nov. (24. V. 1929), že za dnešní doby nelze ještě bez bolesti a bez pocitu křivdy se strany slovenské rozumně si pohovořiti o věci, zda je záhodno a možno spisovnou slovenštinu nahraditi na Slovensku spisovnou češtinou. Ale již podle dnešních poměrů se zdá, že k tomu v brzku dojde. Slovensko má dnes ještě své staré vůdce, k nimž mladší generace z úcty lne a nechce jich jen tak opustiti, ale nová škola (škola i život) vědomě i nevědomky vychovává generaci jinou a nic, žádné »vlastenectví«, žádné »renegátství« neodkloní ji od cest, které vedou k úplnému splynutí Slováků a Čechů.

Důvody jsou jasné: staří odumírají, mladší nemají dost duševních sil a prostředků čeliti zákonům našeho života, a nejmladší, i kdyby byli na nerozhodné cestě, budou se přece kloniti více k češtině. A nebude to politika, bude to jen řádný vývoj, který mimoděk podporuje dnes i Matice slovenská i Spolek profesorů Slováků svým separatismem. Práce Matice je přec jen práce laiků, bezvýznamná*) (nemám zde na mysli práci p. univ. prof. dra J. Vlčka a soukr. doc. dra V. Vážného) a k vážné, povšimnutíhodné práci Spolku prof. Slováků dojde, až nastoupí generace nová, která bude ideově zajisté jiná než nynější. Život je naučí, že bez Čechů a bez češtiny budou sice schopni tvořiti díla efemerní, ale ne díla, která se vyrovnají českým a vůbec světovým. A čím více bude těch děl přibývati, tím větší bude i vliv češtiny na slovenštinu, jenž prosákne inteligencí slovenskou, tím více se sblíží tyto dvě řeči. Vždyť dnes je až směšné, hledati rozdíl mezi češtinou a slovenštinou ve fraseologii, jako by snad bylo lepší užívati ve slovenštině slova »vplyv« m. vliv, »počuť« m. slyšať, »regula« m. pravidlo atd.

Kdo slyší mluviti Slováky inteligenty slovensky, pozoruje, že jejich řeč je plná tak zv. bohemismů, že mluví skoro česky, což je přirozené, jelikož všichni, i ti starší, studovali z českých knih a přejali mnoho českých výrazů (odborných atd.). A co teprve řeč Slováků nestudovaných? Již i u lidu vesnického je zřejmý vliv češtiny. A co se týče neslovenských národností na Slovensku, je všeobecně známo, že tyto raději se učí česky než slovensky. Ale nelze vůbec mluviti o nějakém »bohemismu«, jelikož fraseologie slovenská je v podstatě totožná s českou a čeština vlastně jen obohacuje slovenštinu, čímž tato dostává se do stadia vývoje, který český jazyk už prodělal.

Ideologie Slováků stran poměru slovenštiny k češtině je ještě neurčitá, neklidná, až rozdrážděná. Jsou Slováci, kteří si ještě velice rádi »zamondokujú«, ve své řeči užívají výrazů, obratů a citátů maďarských, ale jsou krajně nedůtkliví, když slyší Slováka mluviti česky.

Kdo si pozorně přečetl Štěchův článek, souhlasí s ním do poslední věty. Jím nemohl uraziti Slováky, jenom přinesl kus zdravého a objektivního názoru, že nemá se hleděti na slovenské věci pod heslem: všechno, co je slovenské, je dobré a cenné.

G. M. Dikant (Slovák).

II.

Pane redaktore,

ráčte mi udeliť slovo následujúce:

Slovenčina alebo čeština? Otázka táto intenzívne páli. Spravedlnosť káže, aby žiadon národ nebol vybavený lepšie než druhý. A ostatní národovia, chudáci, veru vyťasovali len po jednom jazyku. Že akurát národ Štěchov musí sa tak vypiate

*) Matice slovenská má jistě význam jako nakladatelství, ale ne takový, aby se mohlo o ní mluviti jako o institucí vědecké.

prepychove vyparádiť: mať jazyky dva? Jeden všedný a jeden v zálohe. (Jako to navrhol Ed. Lederer v »Ankete o čs. vzájomnosti«, slovenskými pokrokármi h l a s i s t i-p r ú d i s t i tesne pred vypuknutím Veľkej vojny usporiadanej: Čeština že má slúžiť ako jazyk pre vedu, obchod a pod. triezve veci všedné. Slovenčina zase pre beletriu: aj na Morave a v (Čechách!). Jazyky dva pre národ jedon, toť veru prepych. Z prepychu se platia dane. Dane sú nepopulárne. A Štěch sa patrne bojí žeby z tohoto prepychu zaplatil národ svojim životom. Nebuď taký nervózny, Štěchu. Preč s tvým nožom! Čože ideš tú slovenčinu vyoperovať? Pomaly! Najprv vypočuj že

s t a n o v i s k o r i a d k á r o v o:

S češtinou súhlasím, poneváč ona vôbec nes*ú*hlasí lež *sou*hlasí: — to máš toho (chrapúni hladošský!) hneď o literu viac, riadok m o l e t n e j š í. Súhlasím ešte s — stop! hľa tu máš to ich »j e š t ě«. Ten mäkčeň na *ě* Vám odpustím, ale to prebytočné *j* na startu, to nie. Pridáva Ti do šírky. Je riadkoplodný, teda osožný pričiniteľ národohospodársky. Už Rieger nám komandoval: Slováci, hleďte zbohatnout! Zbohatnúť? Milerád! Ale jako na to? Nuž takto? Pre češtinu som ďalej pretože —, stop! tu sme u toho slovenského drotársky skúpeho »s o m«: Však ani j s e m moc toho Ti neprilepší, ale predsi len trošku ďalej Ťa popodžugne, popostrkuje na ceste do prístavu milionárstva. Teda: čeština all right. Potiaľ'to. Ale nie ďalej. Bo s tým Vašim d á l e to o mnoho ďalej nedotiahneme! My sme zachovalejší, s l a v i a n s k y (nie skúpo »s l o v a n s k y«!) štedrejší, šíročiznejší (aby som neriekol: rozšafnejší). — Slovenská výhoda je t u n á, nie z d e, ačkoľvek — pst! — aj to kacírované z d e je ľrečité slovo slovenské »jak repa«! Veď Pecháň nie je predsa žiadnym čechofilom. Adresuje sa vlastne »Pechány«, štátna (voľáka stredná) škola v Pešti. A vydal svôj slovník slovenský hodne pred prevratom. Nebola mu teda kynula vtedy pražiadna konjunktura, pojavšiemu doň, do svojho slovníku, slovo z d e j š í. Slovo z d e síce zde není, ale odkiaľ' pošlo z d e j š í? Bez otca nieto syna. — (Ú h l a v n ý m n e p r i a t e ľ' o m slovenského svojrázu a slovenskej samobytnosti je ten Váš »n e p ř í t e l« [n. b. Ú h l a v n ý m. H l a v n é h o nepriateľa si vôbec nevšímáme. Je príliš krátky na to]. Do boja za tú našu slovenčinu pustíme sa len s tým úhlavným nepriateľ'om n e p ř í t e l e m). — Tie fúzy (vousy) nad tým Vašim *Ř!* Človeče, mrazy nám chrbtom prchajú, čo ho len uzrieme. Tobôž (natož) podujíma-li sa voľajaký odvážlivec z nás ho vysloviť, to si dá najprv jediný svôj jazyk p o i s t i ť. Do všetkých rohatých s tým Vašim rohatým písmenom! — No, za úbytok tohoto indianskeho ornamentu odškodňujeme sa príbytkom tučných litier: Spočítaš-li to vo veľ'kom, máš z takého r i a d i t e ľ'a viac než z ozdobného síce, ale nemej moletného ř e d i t e l e. Solídne rozložitému r i a d i č o v i dôverujú Slováci viac než prchkému ř í d i č o v i. A vydáva on ten riadič viac riadkov. Apropos: — r i a d k o v. Teda nie ř á d k ů! — Aby sme uľ'ahčili svojej biede, napíšeme baladu o bieda o 50.000 riadkoch, v ktorých sa vyskytuje bieda aspoň 5 raz do riadku. Nota bene: žiadna bída, ľož húževnate vytrvanlivá, výmluvne bez ostýchavosti naširoko o sebe vyprávajúca bieda.

Tak vidíš, Štěchu, netreba operovať. Žiadon »pajazyk«! žiadne rozmaznané vyberačné distinguovanie! Ľož svarenie! (či heterogenné??). Reku: žiadna operacia! Jazyk, toť najdrahší statok národa. Má-li k tomu ešte nejaký taký »zbytiak« viacmenej ľadom ležiaci, — dajže mu pokoj. Nevyradýruj ho! Ty sa čuduješ: — Čo revete? Veď ja nič necítim! Mňa nič nebolí! Ale, hľa, sú ľudia, ktorých to bolí a veľ'mi. — Jako ten »znásobený statok národný vypadne???

Bratislava, dňa 26. mája 1929.

V hlbokej úcte *J. D. Austerlitz.*

Projev Masarykův o svatováclavských oslavách.

Vážená redakce!

Přihlásil jsem se k těm, kteří nechtějí a také nebudou se svatým míti nic společného. Nemlčím tedy ani nyní, když president Masaryk použil označení »sv. Václav«, třebas pak mluvil již jen o »václavské a reformační idei« a nikoliv o svatováclavské. Ale nechme chytání slov a přihlédněme k projevu presidentovu blíže. Není mi projevem, který by schvaloval všechny ty projevy pro svatost. Není to ani mezi řádky, ale spíše jest tam to, že věci neměly tak daleko dojíti, abychom se o to hádali. President Masaryk se dívá na oslavy svatováclavské čistě s hlediska politického, což výslovně řekl, a nikoliv s hlediska kulturního. Jen si dobře všimněme toho odstavce, kde praví, že s býv. min. předsedou Švehlou již před dvěma léty si řekli, že milenium knížete Václava bude třeba oslaviti a vyzdvihnouti státně, politicky; dále pak praví, že se bohužel tak nestalo.

Tím řekl president velmi jasně dvě věci: Předně nestalo se to, co se Švehlou si představovali. Nestalo se tak proto, že Švehla z veřejného života odešel, a ti, kteří přišli po něm, nedovedli věc chytiti za pravý konec. To jest podle mého skromného mínění výtka celonárodnímu výboru, který dávala dohromady dnešní koalice. Tento výbor nevykonal to, co měli president se Švehlou na mysli. Divím se, že dosud nikdo tohoto momentu z projevu presidentova, tak jasného, nevyzvedl. Celonárodní svatováclavský výbor nevykonal pro politickou a státní oslavu knížete Václava velmi dlouho — a tuším i dosud — nic. Tím se přípravy k mileniu zvrhly tak, že této nečinnosti využily klerikální výbory pro své čistě klerikální oslavy. Těchto klerikálních výborů nebylo třeba a nemělo k nim dojíti, jednalo-li se všem o oslavy celostátního rázu. To, co chtěli na Václavovi katolíci slaviti církevního, měli slaviti v rámci církve, a na to jim měl stačiti rámec církve a nikoliv separátní svatováclavské výbory, které svými mnohými projevy v tisku i jinak jen pokrokovou veřejnost provokovaly. Viděl jsem v tom — ať mi to prominou anebo vyvrátí — úmyslnost!

Právě těmto klerikálním svatováclavským výborům dostalo se od presidenta druhé výzvy, že mají také vinu na tom, že se to, co chtěl president se Švehlou, neuskutečnilo. Myslím, že jest na místě toto konstatovati. Dále nutno otevřeně říci, že pokroková veřejnost, orientovaná proti kultu svatého, vystoupila teprve tenkráte, když byla provokována, když začaly klerikální noviny psáti o tom, že by se mělo už jedenou přestat hausírovat s Husem, že Hus národ jen rozbíjel a rozdvojoval, ale Václav a jeho idea spojovala a podobně. Pokrokoví intelektuálové vystoupili také na nátlak zdola, byli žádáni lidem, aby na klerikální štvanice — ať již s orelskými oslavami anebo jinými — lidu vyložili, jaká jest pravda a kde jest pravda! Hlásím se k těm, kteří již v nesčetných přednáškách na výzvu z různých prostředí o době a vládě Václavově, pak o vývoji tradice, vždy podle pravdy, vykládali. — Lid jest již na tolik rozumný, že chce míti v každé věci jasno, a to jasno mu nedával ani celostátní svatováclavský výbor, tím méně různé ty výbory klerikální. — Klerikálové ovšem bijí do pokrokářů, že oni vše udělali, ale při tom neřeknou, proč se nespokojili jen celostátním výborem svatováclavským a proč zakládali nejen v Praze, ale i na venkově své svatováclavské výbory, do nichž si přibrali z tak zvaných pokrokových lidí několik pohodlnějších volavek, aby jimi zastřeli svůj čistě stranický ráz. Celostátní svatováclavský výbor dosud nikde svých odboček nezaložil, a přece se to po všech městech naší vlasti svatováclavskými výbory jen hemží. Tu jest jen přirozené, že pokroková veřejnost si založila proti těmto své výbory, a jsme

zase u toho, že tu máme vše možné jen ne to, co chtěl kdysi president se Švehlou. Snad zase se nám pokrokovým lidem vytkne, že jsme neměli těchto výborů zakládati. — Jako znalý poměrů řeknu, že jsme nemohli činiti nic jiného. Celostátní výbor mlčel, s žádným programem nepřicházel, a klerikální svatováclavské výbory nejen čila pracovaly, ale jejich přední činitelé starali se velmi pečlivě o různé ty provokace pokrokové veřejnosti. Nevím, komu se při tom všem jednalo o vzpomínky na ty doby, kdy kníže Václav žil a vládl, upřímněji, zda jim anebo nám!

Uzavírám, že se netajím nikterak tím, že projev presidentův znamená určité kompromisnictví, ale také víme, že by národ dnes v této otázce vyhlížel docela jinak, kdyby bývalo presidentovo kompromisnictví do písmene splněno! V tom jest tedy dnes zásadní rozdíl, a proto těch výtek dostalo se daleko více těm, kteří to spackali, než nám, kteří jsme se pak postavili, stojíme a budeme státi na nekompromisním stanovisku. Vždyť i z projevu presidentova vlastně vysvítá, že po tom spackání nemůžeme jinak! Dnes myslím, že kompromis jest nemožný a také k němu nedojde. Tím neříkám, že při větší politické obratnosti nebyl možný dříve, aniž by nějak ublížil zásadně pokrokovým zásadám! — Jak si každý z projevu presidentova vybral jen to, co se mu hodilo, jest patrné z toho, že se ho pro zásadně rozdílná stanoviska dovolávali a dovolávají tak mnozí!

Zásadou však mělo býti hned od počátku: Kdo věří ve svatost, ať si ji oslavuje, ale nevymýšlí žádné nové; kdo v ni nevěří, ať si připomene to, co si poctivě připomenouti podle svého svědomí může! Nutiti však všechny do jednoho anebo do druhého — jest nemožné. — A proti tomu jsme se bouřili a bouříme!

Fr. Loubal.

Moderní studio.

V Berlíně, 3. června 1929.

Vážený a milý pane,

dopis obchodní ředitelky Moderního studia, sl. Marie Vorlové, uveřejněný v předešlém (21.) čísle Přítomnosti, mě mrzí ze dvou důvodů. Především je jasno, že se na mě sl. Vorlová opravdu zlobí. To znamená, že už sotva kdy od ní dostanu na večery Moderního studia a Voicebandu volné nebo aspoň režijní křeslo, jež mi až dosud vždycky ochotně obstarala.

Za druhé je tu zřejmé nedorozumění: neměl jsem ani z dálky úmysl »dopustit se nevlídnosti vůči souboru« Moderního studia, ani psát proti němu invektivy. Víte sám, že před odjezdem do Paříže jsem Vám nabízel článek o Moderním studiu, že jste ho však s díky odmítl, řka prorocky: »Bojím se, že byste je nezkritisoval tak, jak si to zasluhují.« O několik málo týdnů později jsem byl velmi rád, že článek o Moderním studiu nebyl uveřejněn, protože teprve z cizího prostředí jsem si uvědomil některé slabiny Moderního studia, k nimž shovívavost není nejlepší službou věci. Částečným výrazem tohoto názoru byl můj článek »Jaké má být avantgardní divadlo«, otištěný v 19. čísle Přítomnosti. Jakýmsi důkazem, že jsem nemířil proti Modernímu studiu, je titul, jaký jsem dal článku já: »Gaston Baty a nové divadlo«. Titul, jak jste ho změnil, ovšem věc zahrotil. Ani tu však není možno mluvit o invektivě »nehodné sloupců Přítomnosti«, která podle pisatelky spočívá v mém tvrzení, že je poněkud choulostivé pouštět do světa zprávu, že »poslední premiera (Moderního studia) bude čtyřicátou premierou za několik měsíců trvání«. Když jsem psal slova »za několik měsíců trvání«, byl jsem si vědom skutečnosti, že Moderní studio existuje čtyři leta. Jiří Frejka sám byl tak hodný a historii Moderního studia mi nedávno v přehledu vylíčil. Že se na věci mnoho nemění při změně času, vysvitne nejlépe z otázky, kterou dávám slečně Vorlové docela přátelsky, tedy vůbec ne jako invektivu: kolik měsíců se v těch čtyřech letech soustavně a intensivně pracovalo? K ní nutno připojit jinou otázku, která věc osvětlí s druhé strany: kolika měsíců práce by bylo třeba, aby se mohlo poctivě nastudovat čtyřicet her? Odpověď nejlépe ukáže, jak nízká měřítka v divadelní práci jsou u nás docela samozřejmá. Čemuž se říká bída, jíž trpí Frejka víc, než usazenější Osvobozené divadlo. Bylo by nesmyslem dělat invektivy, když se chystám na spolupráci. V tom vidím jeden z léků: sjednotit u nás síly, které teď jdou mimo sebe nebo proti sobě. Praha je tak malá! A vybudovat jedno silné avantgardní divadlo, kolik schopných lidí ho potřebuje! Kolik ještě spravedlivých »invektiv«?

Zdraví Vás srdečně

Franta Kocourek.

NOVÉ KNIHY

Josef Kopta: Jak vznikala »Třetí rota«. 5 Kč. Vydal »Čin« nakl. družstvo čs. legionářů v Praze. Koptova »Třetí rota« a její pokračování »Třetí rota na magistrále« jsou z nejrozšířenějších našich románů; první vyšla v desátém, druhá vychází v sedmém vydání. Proto vzbudí jistě zájem široké čtenářské obce Koptovy také tato knížka. Ze zábavné formy, kterou autor líčí jak se stal spisovatelem, přechází od vzniku svých prvních próz k uskutečnění touhy předvésti revoluční osud dobrovolců ruských legií s jejich lidskými podobami, který ztělesnil v obou »Třetích rotách«.

E. Čapek: Oč běží při chystané reformě střední školy? Kratičké poučení o důležité věci. N. Pokroková revue Nové Čechy. Kč 2·—.

Oknem do dílny našeho osvobození jsou právě vyšlé »Dokumenty«, které jsou III. svazkem »Světové války a naší revoluce« a nutným doplňkem válečných pamětí ministra Beneše. Jsou v nich vzkazy vyměněné mezi domácími a zahraničními revolucionáři a dokazující jednotu obojího odboje domácího i zahraničního; jsou tu ukázky korespondence, memoranda o československ. otázce, úřední dokumenty a významné akty diplomatické, které mají základní význam pro vznik našeho státu a jejichž cena vyplývá právě ze spojitosti s ostatními dokumenty zde uveřejněnými. Vydání těchto dokumentů jest obstaráno odbornými historiky, kteří zaručují pečlivost výběru i přesnost přetištěných dokumentů: Jaroslav Werstadt otiskuje tu dokumenty, které svědčí o činnosti »Maffie« a o jejich stycích pozdějších s Maffiany zahraničními, časově zabírá léta 1914—1917; Jaroslav Papoušek zredigoval dokumenty, týkající se československ. věci na Rusi a Jan Opočenský uspořádal ostatní listinné doklady, zejména dokument diplomatické akce čsl. z roku 1918. Jen váz. za Kč 90·—. Vydal »Orbis«-»Čin« (Praha XII.).

Nové svazky pětikorunové knihovny Pandory: Smetana, Dopisy; Beethoven, Jeho život v dopisech; Napoleon, Výroky; Legendy o sv. Frant. z Asissi. Smetanovy dopisy byly sestaveny Dr. Dolenským a jsou po prvé knižně vydány. Dopisy Beethovenovy jsou v češtině po prvé přeloženy a obsahují též proslulou jeho závěť. Výroky Napoleonovy jsou vybrány z dopisů a memoirů, z nichž každý čtenář pozná osobnost velkého císaře. V čtvrtém svazku Pandory je pečlivý výběr nejkrásnějších legend o sv. Fr. z Asissi.